

פתיחה לפרשת בהעלתך

בא' בסיון בשנה הראשונה לצאתם מארץ מצרים חנו בני ישראל במדבר סיני, וכעת בפתח פרשתנו עדיין הם נמצאים למרגלות הר סיני ועסוקים במצוות הקשורות למשכן שזה עתה נבנה. החודש הוא חודש ניסן של השנה השנייה, ובעוד מספר שבועות, בכ' באייר עתידים ישראל לעזוב את הר סיני לאחר ששהו בו כמעט שנה.

לאחר בניית המשכן וסידור העם סביבו, עם ישראל מתכונן להמשיך בדרכו לארץ ישראל. ההליכה במדבר אינה רק אמצעי שמטרתו להביא את האומה לארצה, אלא יש בה מטרה - היא מחנכת אותנו להתמודד עם מצבים שאינם פשוטים, ולהתחזק מהם. תקופת המדבר היא תקופה של התחשלות והתחזקות באמונה וביטחון. תורת ה' אינה מדריכה אותנו רק במצבים שבהם הכל הולך בקלות, אלא גם במצבים שיש בהם סיבוכים ונפילות, עליות ומורדות.

הרצי"ה קוק בשיחותיו לחומש במדבר (עמ' 94) היה חוזר ומדגיש נקודה זו:

"דבר ה' יוצר האדם, מקיף את כל מצבי החיים, ביציבותם ובתנודתם. דבר ה' מדריך את האדם ומחנך אותו גם בבית וגם בדרך... חומש במדבר הוא החלק המיוחד של דבר ה' המופיע אלינו בדרך, עם כל סיבוכיו וסכנותיו".

היציאה לדרך צריכה להיות מתוך תורה, מתוך הקשבה לדבר ה'. רק כך ניתן להתמודד בהצלחה עם כל הסיבוכים והקשיים שהדרך מזמנת. משום כך, לפני הפסוקים המתארים את היציאה לדרך מובא הציווי על המנורה המסמלת את אור התורה. וכך כותב **הרצי"ה קוק** בשיחותיו (שם עמ' 80):

"לאור מה אנו יוצאים לדרך? לאור המנורה שהיא עדות שהשכינה שורה בישראל... אין אפשרות אחרת של הליכה בדרך, אלא לאור המשכן, לאור המקדש, לאור התורה, לאור הקדושה שמחיה אותנו".

מבט למורה

הרש"ר הירש בפתיחה לפרשתנו (במדבר ח, א) מציין כי קיים פער בין המצב הרצוי לפי התכנית האלקית לבין המצב בשטח, וכדי לגשר על הפער הזה דרושה עבודה מאומצת של שנים רבות. פרשת בהעלתך מפגישה אותנו עם המעבר בין הרצוי (השראת שכינה במשכן וקיום המצוות, המוזכרים בתחילת הפרשה) לבין סיבוכי הדרך (שמוזכרים בהמשך הפרשה).

הדגשת פער זה באה בהמשך הפרשה ורמוזה על ידי שתי אותיות נו"ן הפוכות. ובלשונו:

"כאן, בפסוקים ל"ד ול"ה של פרק י, הרי הכתוב 'מעביר קו' ומביא אותנו אל תוך מחנה העם. מעתה נכיר את הצורך בהתפתחות העם לקראת המטרה הנעלה המוצבת לו".

מבט לתלמיד

בפרשה הקודמת עסקנו בחנוכת המשכן, ובפרשתנו מתוארות הפעולות הראשונות שנעשות עם הקמת המשכן והשראת השכינה במחנה.

נסכם עם התלמידים את תקופת המדבר מיציאת מצרים ועד עתה, ונפגיש אותם עם השמחה ששררה במחנה ישראל בידועם שהכניסה לארץ ישראל הולכת ומתקרבת, ובכך מתקרבת האומה ליעודה, להיות עם ה' בארץ ה'!

פרק ח'

בפרקנו שלושה נושאים עיקריים:

- א. העלאת הנרות במנורה (פסוקים א-ד)
- ב. טהרת הלויים והנפתם (פסוקים ה-כב)
- ג. גיל הלויים בבואם לצבא צבא באוהל מועד (פסוקים כג-כו)

העלאת הנרות במנורה (פסוקים א-ד)

א. הציווי

נאמר בפסוקים א-ב: "וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר. דַּבֵּר אֶל אֶהֱרֹן וְאִמְרָתְךָ אֵלָיו בְּהֶעֱלִיתָ אֶת הַנְּרוֹת אֶל מוֹל פְּנֵי הַמְּנוֹרָה יְאִירוּ שִׁבְעַת הַנְּרוֹת"

הציווי על הדלקת המנורה נאמר בא' בניסן (ראה גיטין ס ע"א), יחד עם שבעה ציוויים נוספים שנאמרו באותו היום.

הפרשיה הקודמת עסקה בחנוכת הנשיאים שהתחילה בא' בניסן, ופרשיה זו עוסקת בהדלקת המנורה של אותו היום (כמבואר בחזקוני).

ועדיין ראוי לשאול: מדוע נשנית פרשיה זו כאן, הרי הציווי על הדלקת המנורה מופיע כבר בספר שמות במסגרת הציווי על עבודות כלי המשכן (שמות כה, לא-מ; מ, כד-כה)?

על שאלה זו עונה רש"י:

"למה נסמכה פרשת המנורה לפרשת הנשיאים? לפי שכשראה אהרן חנוכת הנשיאים, חלשה דעתו, שלא היה עמהם בחנוכה, לא הוא ולא שבטו. אמר לו הקדוש ברוך הוא: חייך, שלך גדולה משלהם, שאתה מדליק ומטיב את הנרות."

דברי רש"י אלה נותנים לנו לחוש מעט את עוצמת ההתרגשות והתשוקה שהיתה בליבו הטהור של אהרן הכהן. אהרן, שליבו מלא באהבת ה', מצטער על שלא זכה להיות שותף במצוות הבאת הקרבנות לחנוכת המזבח.

צערו של אהרן אינו רק צער אישי, אהרן "אוהב את הבריות" ומרגיש גם בצער בני שבטו על שלא זכו להיות שותפים בהקרבת קרבן לה' ביום השראת השכינה בישראל.

אהרן לא התלונן בפיו אלא הצטער בליבו ו"חלשה דעתו", וה' היודע מחשבות לב אדם, בא לפייסו. כיצד?

הקב"ה נתן לאהרן את תפקיד הדלקת המנורה לדורות, לעומת קרבנות הנשיאים שהציווי עליהם היה חד פעמי. אמנם אינך תורם מכספך לחנוכת המשכן, אמר ה' לאהרן, אבל במעשיך אתה תורם למען כבוד ה' במשכן ו"שליך גדולה משלהם".

מבט למורה

במידה ורמת הכיתה מתאימה, או כאתגר למתקדמים, ניתן להעלות את קושיות הרמב"ן (במדבר ח, ב):

"ולא נתברר לי למה נחמו בהדלקת הנרות, ולא נחמו בקטורת בקר וערב ששבו בו הכתוב 'שימו קטורה באפך' (דברים לג, י), ובכל הקרבנות, ובמנחת הביתין, ובעבודת יום הכפורים שאינה כשרה אלא בו, ונכנס לפני ולפנים, ושהוא קדוש ה' עומד בהיכלו לשרתו ולברך בשמו, ושבתו כלו משרתי אלקינו.

ועוד: מה טעם לחלישות הדעת הזו, והלא קרבנו גדול משל נשיאים, שהקריב בימים ההם קרבנות הרבה כל ימי המילואים? ואם תאמר שהיו חובה ונצטוו בהם, והלשה דעתו על שלא הקריב נדבה כמוהם לחנוכת המזבח, גם הדלקת הנרות שנחמו בה חובה ונצטוו עליה".

מבט לתלמיד

מתוך צערו של אהרן על כך ששבת לוי לא היה שותף בהבאת קרבנות הנשיאים אנו לומדים על מעלתו ורצונו הגדול של אהרן להיות שותף בחנוכת המשכן.

ה' משמח את אהרן בהדלקת המנורה ונותן לו תפקיד חשוב ביותר, שאותו יבצע אהרן בשמחה ובהתמדה מרובה.

"אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות"

יש לסדר את המנורה באופן שכל הנרות יאירו לכיוון הקנה המרכזי, וכפי שביאר רש"י:

"אל מול נר אמצעי שאינו בקנים אלא בגוף של מנורה... שלושה מזרחיים פונים למול האמצעי... שלושה מערביים למול האמצעי. ולמה? שלא יאמרו לאורה הוא צריך".

אף שנאמר 'שבעת', אין הכוונה לכל שבעת הנרות, שהרי אחד מהם הוא הנר האמצעי בעצמו. אלא הכוונה היא לשאר ששת הנרות. ומדוע נצטוו להטות את ראשי הפתילות לכיוון הקנה המרכזי, ולצמצם את אור המנורה למקום אחד, אדרבה, מדוע שלא יתפשט האור לכל מרחב האוהל?

על שאלה זו משיב רש"י, שציווי זה נועד להבדיל בין סתם מנורה שנרותיה עומדים ישר ואינם מופנים כלפי הנר האמצעי למנורה שבמקדש, שלא יאמרו אנשים שהקב"ה זקוק לאור מנורה.

בעקבות דברי רש"י "שלא יאמרו לאורה הוא צריך" נוכל לקיים דיון בכיתה:

מה תפקיד המנורה לאור פירושו של רש"י?

האם תפקידה להאיר את המשכן?

האם הקב"ה צריך את המנורה?

אם כך מדוע כל הנרות פונים פנימה אל הנר האמצעי ולא כלפי חוץ?

נסביר על פי ספר החינוך (מצוה צח) :

"שציוונו ה' יתברך, להיות נר דולק בבית המקדש להגדלת הבית לכבוד ולתפארת בעיני הרואים... וכל עניין ההגדלה בו כדי שיכנים אדם בליבו כשיראהו מורא וענוה" וכו'.

תפקיד המנורה איננו להאיר לקב"ה, הקב"ה לא זקוק לכך, תפקידה של המנורה הוא לפאר את בית המקדש בעיני הרואים.

אדם שנכנס לארמון מואר מתמלא בתחושת כבוד. ובהתאם לזה גם מי שרואה את מנורת הזהב ואת אורה מתמלא ביראה, בענוה ובתחושת רוממות כלפי המקדש.

וכך כתב הרמב"ם בספרו מורה נבוכים (ג, מה) :

"כי הבית שמדליקים בו הנרות תמיד והוא נסתר בפרוכת יש לו בנפש [פועל על הנפש] רגש גדול. וכבר ידעת הדגשת התורה באמונת גדולת המקדש ויראתו, עד שיגיע לאדם התפעלות שפלות הרוח והכניעה בעת ראיתו, ואמר 'מקדשי תיראו'..."

מלבד זאת, המנורה היא סמל החכמה, "הרוצה שיחכים ידרים ושיעשיר יצפון, וסימנך: שולחן בצפון ומנורה בדרום" (בבא בתרא כה ע"א). כלומר המנורה משפיעה שפע של חכמה ויראת שמים, והשולחן משפיע שפע של פרנסה וכלכלה. וכך כותב הרב צבי יהודה בשיחותיו לספר שמות (עמ' 331):

"אל הארון מצטרפים שני דברים: שולחן בצפון ומנורה בדרום, או במילים אחרות: כלכלה ותרבות. אלה הם שני היסודות העיקריים של החיים: לחם, ואור – אור התורה הקדושה, השכל והחכמה. אמנם אין הלחם והאור נפרדים מהתורה אלא הם נמשכים ממנה. מתוך התורה יש הצלחה וברכה הן בלחם ובכלכלה בישראל ובעולם כולו, והן בתרבות וברוחניות שבחברה. 'הרוצה שיחכים ידרים ושיעשיר יצפון'..."

לאחר שעמדנו על ערכה של המנורה וחשיבותה, ניתן להעמיק יותר עם הילדים ולהסביר, שנחמת ה' לאהרן על שלא זכה להיות שותף במצוות הבאת הקרבנות לחנוכת המזבח, היתה דווקא בהדלקת המנורה, מפני שהדלקה זו נמשכת לדורי דורות, כדברי הרמב"ן שם בהמשך:

"אבל ענין ההגדה הזו לדרוש רמז מן הפרשה על חנוכה של נרות שהיתה בבית שני על ידי אהרן ובניו, רצוני לומר על ידי חשמונאי כהן גדול ובניו. ובלשון הזה... ראיתי במדרש כיון שהקריבו שנים עשר שבטים ולא הקריבו שבט לוי וכו', אמר לו הקב"ה למשה 'דבר אל אהרן ואמרת אליו, יש חנוכה אחרת שיש בה הדלקת הנרות ואני עושה בה לישראל על ידי בניך נסים ותשועה וחנוכה שקרויה על שמם, והיא חנוכת בני חשמונאי. ולפיכך הסמך פרשה זו לפרשת חנוכת המזבח."

הרמב"ן מציין מעלה נוספת שזכה לה אהרן. לדבריו, פרשיה זו רומזת לתקופת החשמונאים שבה עתידים בניו של אהרן לזכות את עם ישראל כולו במצוות הדלקת נרות חנוכה, נס שייזכר לדורות עולם, גם כשבית המקדש ייחרב.

מבט לתלמיד

ניתן לדבר עם הילדים על מחשבות הכהן בשעה שהוא מדליק את המנורה, כגון: מחשבתו על הזכות לכבד את בית ה'.

תפילתו על כלל ישראל שיזכו לאור החכמה ולהבנה בלימוד התורה.
הלימוד על מחשבות הכהן יפגיש את התלמידים עם רגשות הקודש שליוו את הכהן ברגעים המיוחדים שבהם זכה לשמש בקודש ולהדליק את המנורה.

"בְּהֶעֱלֹתְךָ אֶת הַנֵּר"

במקום המילה 'בהעלותך' ניתן היה להשתמש במילה פשוטה יותר - 'בהדליקך', אולם התורה בחרה להשתמש במילה ייחודית. מה אנו לומדים מכך שהתורה בחרה להשתמש דווקא במילה זו?

המילה 'בהעלותך' מלמדת אותנו על אופן ההדלקה, כמבואר **ברש"י**:

א. "עד שתהא השלהבת עולה מעליה" - הכהן צריך להדליק נר אחר נר במתינות ולהמתין בין נר לנר עד שהשלהבת של הנר שהדליק תגיע לגדלה הראוי ותהיה דולקת מאליה ללא צורך בסיוע, ורק אז יעבור לנר האחר. עבודת ה' צריכה להיעשות ביסודיות, כל נר ונר חשוב בפני עצמו, ואין לעבור לנר הבא עד שתושלם מצוות ההדלקה בנר הנוכחי.

ב. "מכאן שמעלה היתה לפני המנורה שעליה הכהן עומד ומיטיב" - אבן מדורגת היתה מונחת בסמוך למנורה ועליה היה הכהן עומד ומיטיב את הנרות ומדליקם.

ב. קיום דבר ה' על ידי אהרן

נאמר בפסוק ג: **"וַיַּעַשׂ בֶּן אֶהֱרֹן אֵל מוֹלַף פְּנֵי הַמְּנֹרָה הָעֹלָה נִרְתִּיבָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה"**
במבט ראשון פסוק זה נראה מיותר, לא מתחדש בו דבר מלבד העובדה שאהרן קיים את מצוות ה'.

רש"י שם כתב:

"להגיד שבחו של אהרן שלא שינה".

והרמב"ן כתב:

"ומעם ויעש בן אהרן, לומר שהוא היה המדליק אותם כל ימיו. ואף על פי שהמצוה כשרה בבניו, כמו שנאמר: 'יערך אתו אהרן ובניו' (שמות כז, כא), אבל היה הוא מזדרז במצוה הגדולה הזאת הרומזת לדבר עליון וסוד נשגב".

אהרן הכהן לא מוותר על הזכות שנפלה בחלקו, הוא חפץ לקיים את המצוה בגופו. דברי הרמב"ן ראויים להדגשה מיוחדת, באמצעותם נוכל להנחיל לתלמידינו את השמחה שבקיום דבר ה'.

בספר מעינה של תורה (על פסוק זה) מובא בשם **רבי לוי יצחק מברדיצ'ב**:

"אדם אחר בעשותו עבודה שכזו היה ודאי מאבד את שווי-משקלו מחמת גודל ההתלהבות והיה שופך מן השמן ארצה ומשקיע את הפתילות. שבחו של אהרן היה בזה, שעל אף גודל ההתלהבות עשה הכל בדייקנות ללא שום שינוי. זהו כח אדיר שכמעט אי אפשר להשיגו".

גם מכאן אנו למדים על השמחה שבקיום מצוות ה', וכאן יש לימוד נוסף, חשיבות ההקפדה על קיום המצוות בצורה מדויקת ושלמה. ההקפדה על פרטי המצוות מתוך נאמנות מלאה לדבר ה' מעידה על אהבת ה' שלמה.

אור החיים הקדוש מציין נקודה נוספת המלמדת על שבחו של אהרן:

"...גם רמז באומרו 'כאשר צוה ה' את משה' – להודיע שבחו של אהרן, כי מה שעשה אהרן לא עשאו לצד המעלה והכבוד אשר האמיר אותו ה' אלא לצד עשות מצוות ה', על דרך אומרו 'לעשות רצונך אלקי הפצתי' (תהלים מ, ט)."

כלומר אהרן לא התגאה, אלא עשה הכל למען כבוד ה'. הזכות להדליק מידי יום את מנורת הזהב שבמקדש עלולה להביא לידי גאווה, מדובר בתפקיד נכבד המורה על מעלתו הרוחנית הגבוהה של מי שזוכה בו, אך אהרן הכהן לא שמח במצוה זו בגלל הכבוד והגדולה שבתפקיד, אלא בגלל הזכות שבעשיית דבר ה'.

ההתפעלות מדרכו של אהרן בקיום מצוות ה' תפגיש את התלמידים עם השאיפה לקיום מצוות ה' בענווה, בזריזות, בדיוק רב, ובשמחה יומיומית.

ג. תיאור עשיית המנורה

נאמר בפסוק ד: **"וְזֶה מַעֲשֵׂה הַמִּנְרָה מְקֻשָּׁה זָהָב עַד יָרֵכָה עַד פְּרִחָה מְקֻשָּׁה הוּא פְּמִרְאָה אֲשֶׁר הִרְאָה ה' אֶת מֹשֶׁה בֶּן עֲשָׂה אֶת הַמִּנְרָה"**

פסוק זה מדבר על מעשה המנורה ולא על ציווי ההדלקה. מעשה המנורה מובא בהרחבה כבר בחומש שמות פרק כה. מדוע התורה מתארת כאן שוב את עשיית המנורה?

כתב האבן עזרא: "וזה מעשה המנורה – הוכיר שלא נראה כמוה".

התורה חוזרת ומתארת את מעשה המצוה כדי לשבח את המנורה שנעשתה ביופי והדר.

העובדה שהמנורה עשויה מקשה אחת מעצימה את חוזקה (חלקים קטנים המחוברים על ידי הלחמה עשויים להתפרק בקלות). מלבד זאת, הדבר רומז לתכליתה, וכדברי הספורנו:

"וזה מעשה המנורה מקשה – וזה התכלית בעצמו המכוון בהדלקת הנרות אל מול פני המנורה, הוא בעצמו מכוון בענין היוב היות המנורה מקשה, להורות האחדות המכוון לתכלית אחד בעצמו".

כלומר הדלקת הנרות והפנייתם אל הקנה המרכזי של המנורה מחד, ועשיית המנורה בצורת מקשה מאידך מכוונות שתיהן ללמד על אחדות האומה, כמבואר בספר משנה שכיר על התורה של הרב ישכר שלמה טייכטל (פרשת בהעלותך):

"הרי דכל ענין מצוות המנורה הן עשייתו והן הדלקתו היה בא לאחד ולקשר כל חלקי עם ישראל להיותם לאחד כאיש אחד ובלב אחד, זה היה כל מעשה המנורה. ומצוה זו נתונה לאהרן הכהן שגם תכונתו היה מתוקן ומוכן לזה, ובזה מבטיח לקיום השלום בין ישראל".

אחדות ישראל רמוזה במעשה המנורה מקשה אחת, ולא לחינם נתנה מצוות הטבת הנרות והדלקתן דווקא לאהרן הכהן, שהיה סמל האחדות והשלום בישראל, בהיותו אוהב שלום ורודף שלום.

"כְּמִרְאָה אֲשֶׁר הִרְאָה ה' אֶת מֹשֶׁה בֶּן עֲשָׂה אֶת הַמִּנְרָה"

גם כאן נעצים את ההקשבה והדיוק בדבר ה', וכדברי הרמב"ן (בשם הספרי):

"להודיע שבחו של משה, שכשם שאמר לו הקב"ה, כן עשה".

טהרת הלויים והנפתם (פסוקים ה-כב)

א. הציווי לקדש את הלויים ולהכשירם לעבודת הקודש

בפסוקים ה'-י"ט מצווה ה' את משה לקדש את הלויים ולהכניסם לעבודת הקודש במשכן. ציווי זה, כמו קודמו, נאמר ביום חנוכת המשכן, בא' בניסן של השנה השנייה לצאת בני ישראל ממצרים (גיטין ס ע"א).

בלימוד פסוקים אלה נדבר על זכותם של בני לוי שזכו לתפקיד כה חשוב ומרומם, ונזכיר נקודות נוספות שלמדנו בחומש ומייחדות את שבט לוי:

א. במפקד שבראש החומש, בני לוי לא נמנו עם שאר העם, וכתב רש"י (במדבר א, מט): "אך את מטה לוי לא תפקד – כדאי הוא לגיון של מלך להיות נמנה לבדו".

ב. בפרק ג (פסוקים יא-יג) למדנו שה' ציוה להחליף הבכורות ולמנות במקומם לתפקידי הכהונה את בני שבט לוי, ורש"י (במדבר ג, יב) מוסיף, שהסיבה לכך היתה כי לא חטאו בחטא העגל. וכך כתב: "לפי שהיתה העבודה בבכורות וכשהטאו בעגל נפסלו, והלויים שלא עבדו עבודת אלילים נבחרו תחתיהם".

על מעלתם של בני שבט לוי אנו לומדים במקומות נוספים:

א. בני שבט לוי לא נדרשו לעבוד בעבודת הפרך במצרים, כי אפילו פרעה הכיר במעלתם, וכדברי הרמב"ן:

"ומנהגו בכל עם להיות להם חכמים מורי תורתם, ולכן הניח להם פרעה שבט לוי שהיו חכמיהם וזקניהם, והכל סיבה מאת ה'".

ב. בני שבט לוי הקפידו על שמירת המצוות ולא עבדו עבודה זרה במצרים, כדברי חז"ל במדרש (במדבר רבה ג, ו):

"זה שבטו של לוי, שאף על פי שהיו ישראל עובדי עבודה זרה כוכבים במצרים, שבטו של לוי היו עובדין להקדוש ברוך הוא ומלין עצמן".

וכדברי הרמב"ם (הלכות עבודה זרה א, ג):

"עד שארכו הימים לישראל במצרים וחזרו ללמוד מעשיהן ולעבוד כוכבים כמותן חוץ משבט לוי שעמד במצות...".

ג. בני שבט לוי לא נכשלו בחטא העגל, כמצוין במדרש (ספרי בהעלתך ט, ה): "ולוים לא עבדו עבודה זרה", וברמב"ם הנזכר: "ומעולם לא עבד שבט לוי עבודת כוכבים".

ד. בני שבט לוי עמדו בכל הניסיונות, כמובא במדרש (במדבר רבה טו, יב):

"וכיון שראה הקדוש ברוך הוא שכולם צדיקים, נסה אותן ועמדו בנסיונן, שנאמר: 'אשר נסיתו במסה', מיד אמר 'והיו לי הלויים'".

ה. בני שבט לוי היו מורי הדור ומלמדיו, כמבואר בגמרא (יומא כו ע"א):

"אמר רבא: לא משכחת צורבא מרבנן דמורי (לא מצוי תלמיד חכם שמורה הוראה בישראל) אלא דאתי משבט לוי, דכתיב: 'וורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל'".

ומובא ברמב"ם (הלכות עבודה זרה א, ג) שכתב:

"והבדיל לוי ומינהו ראש והושיבו בישיבה, ללמד דרך השם ולשמור מצוות אברהם. וצוה את בניו שלא יפסקו מבני לוי ממונה אחר ממונה כדי שלא תשכח הלימוד".

מבט לתלמיד

הדגשת מעלת שבט לוי תפגיש את הילדים עם ערכי הקודש שבזכותם זכו בני שבט לוי לתפקיד כה נכבד בעבודת ה'.

מתוך הרגשת זכותם ומעלתם של בני שבט לוי ניגש ללימוד הפסוקים :

נאמר **בפסוק ו: "קח את הלויים מתוך בני ישראל וטהרת אתם"**

עד עכשיו הלכו השבטים יחדיו ללא כל חלוקה, וכעת נצטוו משה רבנו לקחת את הלויים, להפריד אותם משאר העם ולטהרם, וכך כתב **האבן עזרא:**

"קח את הלויים מתוך בני ישראל – כי מעורבים היו, וכן כל השבטים קודם שיסעו".

כמובן הציווי איננו לקחת את הלויים בידיים ולהפרישם משאר העם, אלא לקרוא להם ולבשר להם על תפקידם החדש, כמבואר **ברש"י:**

"קח את הלויים – קחם בדברים, אשריכם שתזכו להיות שמישים למקום".

משה רבנו משבח את הלויים על בחירתם לתפקיד ומדגיש בפניהם את חשיבות התפקיד. מכאן ואילך הם יזכו לעבוד בבית ה', לקרב את ישראל לאביהם שבשמים ולכפר על עוונותיהם. מדובר בתפקיד שדורש אחריות רבה ומדרגה רוחנית מתאימה, ומבין כל השבטים נבחר שבט לוי לתפקיד הנכבד.

סידור השבטים (המתואר כבר בפרק א') התקיים בא' באייר, ואילו פרשה זו, של קידוש הלויים, נאמרה קודם לכן, בא' בניסן. כאמור מטרת ההבדלה היתה תוספת טהרה, וכך כתב **אור החיים הקדוש:**

"ונראה שנתכוין לומר שיבדילים מישראל ולעשות להם מחנה לזיה לצד הצורך במהרתם יותר מבני ישראל".

תהליך הטהרה של הלויים נמשך שבעה ימים ודרש הכנות רבות: הזאת מי חטאת, תגלחת, כיבוס בגדים, טבילה, קרבן עולה, קרבן חטאת ועוד. מדוע יש צורך בהכנות רבות כל כך?
אומר הנצי"ב בפירושו **העמק דבר:** "הקרבה זו אינה אלא שיהיו מוכנים לדבר ה'".

הכהנים הם שליחים של עם ישראל, והעבודה במשכן היא דבר גדול! מי שמכיר את גודל האחריות והתפקיד, מבין שכדי לקיים את דבר ה' באופן המדויק והנכון דרושה הכנה מרובה.

אמנם ההכנות המוזכרות בתורה עוסקות בטהרת הגוף, אך טהרה זו פעלה גם על נפשם וליבם של בני לוי ועוררה אותם לזיכוד הלב והמידות, כפי שכותב הנצי"ב בפירושו **העמק דבר** (פסוק טו):

"וטהרת אותם – חזר להזהיר על הטהרה, כי מעלת עבודת הקודש כשם שהיא מגביהה לב האדם בדרכי ה', כך יש להיזהר שלא תוסיף מכשול על ידי גאות וחילול השם".

עבודת המקדש מרוממת את קומתו הרוחנית של האדם, ועל כן נדרשת טהרה שתשמור שלא יגבה ליבו ויכשל בגאווה.

נדגיש, שההכנות לתפקיד הלויים נצרכות גם לשם ביצוע התפקיד וגם כדי שנדע אנו וידעו הלויים עצמם מה גדולה האחריות המוטלת עליהם, וכדברי **האברבנאל** שכתב:

"ציוה אותם לטהרם, להודיעם כי מעתה קדושים יהיו לאלקיהם כיון שהוא מקריב אותם לעבודתו וסביב למשכן יחנו, וראוי בעבור זה שיהיו בקדושה וטהרה יותר מהעם, כי כל אבר הקרוב אל הלב הוא יותר נכבד מן הרחוק ממנו..."

כדי להיות ראויים לתפקיד הגדול צריך לשאת באחריות ולהיות מודעים לגודלה. שבת לוי נדרש לשמור על קדושתו וטהרתו יותר מן האחרים, כי הוא "קרוב אל הלב".

הכנת הלויים כללה מספר פעולות של טהרה:

1. **הזאת מי חטאת** - "הִזָּה עֲלֵיהֶם מִי חֲטָאת" (פסוק ז). ההזאה נעשית בימים שלישי ושביעי כמבואר במצוות פרה אדומה (במדבר יט, יט).

2. **תגלחת** - "וְהֶעֱבִירוּ תֵעַר עַל כָּל בְּשָׂרָם" (פסוק ז). הלויים צריכים לגלח את כל שערות גופם בסכין (תער), כולל שערות הראש והזקן בדומה למצורע, כמבואר ברש"י:

"לפי שניתנו כפרה על הבכורות שעבדו עבודה זרה, והיא קרויה 'זבחי מתים' והמצורע קרוי 'מת', הזקיקם תגלחת כמצורעים".

על תגלחת כוללת זו מצווים רק בשלושה מקרים, כדברי המשנה (נגעים פי"ד, מ"ד):

"שלושה מגלחין ותגלחתן מצוה – הנזיר והמצורע והלויים. וכולן שגילחו שלא בתער או ששיירו שתי שערות, לא עשו כלום".

מדובר בגזירת הכתוב מיוחדת, מכיוון שבאופן רגיל אסור לאדם לגלח את פאות ראשו וזקנו בתער. ולגבי הלויים מדובר בציווי חד פעמי של 'הוראת שעה' שנצטוונו בו רק בתקופת המדבר, כמצוין ברמב"ם (בפירושו למשנה נגעים פי"ד, מ"ד) שכתב:

"ולא היתה תגלחת זו אלא במדבר בלבד ואינה נוהגת לדורות".

תגלחת הלויים וטהרתם מביאה את הלויים לידי התבטלות ומהווה חלק מתהליך כניסתם לתפקיד, כדברי הרש"ר הירש (במדבר ח, ז):

"עליהם לחדול מלהיות רק לעצמם, וחובה עליהם להכניס את כל ישותם לשירות הכלל".

תהליך כניסת הלויים לתפקיד מזכיר את תהליך הטהרה של בני ישראל לפני מתן תורה. במשך שלושה ימים (שלושת ימי ההגבלה) נדרשו ישראל להתכונן לקראת מעמד הר סיני על ידי פרישה מטומאה, כיבוס בגדים וסימון גבול סביב המחנה כדי שלא יבואו לידי נגיעה בהר. מעשים אלה הביאו את העם להיטהרות והתנקות לקראת המעמד הנשגב, ומעין זה אנו פוגשים גם כאן אצל הלויים.

מעשה התגלחת פועל על נפשם של הלויים ומלמדם שמכאן ואילך ההופעה החיצונית שלהם וכל מה שנוגע לאישיותם הפרטית איננו עומד במרכז. העבודה בבית ה' דורשת התמסרות למען הכלל, וכדי לקנות את תכונת ההתמסרות דרושה ענווה והתבטלות.

3. **כיבוס בגדים וטבילה** - "וְכַבְּסוּ בְּגָדֵיהֶם וְהִטְהֵרוּ". כמבואר בתרגום יונתן: "וְיִדְבֹן בְּאֶרְבָּעֵין סְוִיז דְּמִיָּא", כלומר טהרתם צריכה להיות על ידי טבילה במקוה של ארבעים סאה. וכבר אמרו חז"ל (יבמות מו ע"ב): "אין הזאה בלא טבילה".

4. **קרבת עולה וקרבת חטאת** - "וְלָקְחוּ פֶרֶן בֶּן בְּקָר וּמִנְחָתוֹ סֶלֶת בְּלוּלָה בְשֶׁמֶן וּפֶרֶן שְׁנֵי בֶן בְּקָר תִּקַּח לְחֲטָאת" (פסוק ח).

החטאת והעולה, בנוסף לעיקר עניינם שבאו לשם חינוך הלויים, יש בהם גם משום כפרה על חטא העגל שנכשלו בו הבכורות לפני שהחליפו אותם הלויים. הפר לעולה ניתן כקרבת

ציבור שמביאים על שגגת הקהל (ראה במדבר טו, כד), והפר לחטאת ניתן כדוגמת חטאת ציבור הבאה לכפר על שגגת עבודה זרה, ודינה שאינה נאכלת אלא נשרפת מחוץ למחנה (ראה רש"י לפסוק ח).

5. **קירוב הלויים לאוהל מועד ומסביבם בני ישראל** - "וְהִקְרַבְתָּ אֶת הַלְוִיִּם לְפָנַי אֶהְלֵ מוֹעֵד וְהִקְהַלְתָּ אֶת כָּל עַדְת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (פסוק ט).

הלויים מופרשים מכל העם על מנת להיות משרתי אוהל מועד, ובהמשך עתידים מגוריהם להיקבע מסביב למשכן. עם ישראל ממנה את הלויים לשליחותם, ועל כן כולם מצווים להתאסף מסביב ולהשתתף במעמד.

6. **סמיכת ידי בני ישראל על ראש הלויים** - "וְסָמְכוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת יְדֵיהֶם עַל הַלְוִיִּם" (פסוק י). בני ישראל מתאספים ליד אוהל מועד, וסומכים את ידיהם על ראשי הלויים. מדובר במעמד מרגש במיוחד, כל בית ישראל שותפים בסמיכת הלויים, ושמחים לזכות במצוה.

למעשה, לפי החזקוני הבכורות הם אלה שסמכו את ידיהם על הלויים, ולפי הנצי"ב סמיכת הידיים נעשתה על ידי גדולי ישראל, שהיו שליחי העם.

מעמד הסמיכה נועד להראות שהלויים הם שליחים של כל ישראל, וישראל סומכים את ידיהם עליהם באהבה ושמחים בבחירתם, וכדברי הרש"ר הירש:

"בסמיכה זו מבטאת האומה: כל המעשים שיעשו כאן בלויים ייעשו בשם האומה. רצונה שהלויים יהיו באי כוחה כלפי המקדש".

כמוכן גם הלויים שמחים בתפקידם ומזדרזים להגיע למעמד, וכדברי הנצי"ב:

"שיהיו הלויים נקרבים ומוכנים לפני שיקהלו ישראל... מצווים לעמוד הכן על קהלת ישראל".

בני שבט לוי מודעים לאחריות הגדולה שמונחת כעת על כתפיהם, אך יחד עם זאת הם מכירים בזכות האדירה שנפלה בחלקם, לבנות את הקומה הרוחנית של האומה ולחבר את ישראל לאביהם שבשמים.

שליחות בני שבט לוי ושמחת העם בבחירתם באה לידי ביטוי גם בקיום מצוות הפרשת תרומות ומעשרות לכהן וללוי לדורי דורות, וכדברי הכלי יקר שכתב:

"קח את הלויים - קח אותם לשמי לשם שררה (מדרש תנחומא בהעלותך ח). והשררה היא שכל ישראל חייבים להעלות להם מס תרומות ומעשרות, 'כי על בן קרא שמו לוי', שליווהו במתנות. וזה פירוש יקר".

מתנות הכהונה והלויה הן הכרת הטוב שלנו כלפי בני שבט לוי שמקדישים את מרצם וזמנם למען העם במסירות אין קץ. אנו מלווים את שבט לוי במתנות ומודים לו שוב ושוב על הקומה הרוחנית החשובה שהוא בונה באומה.

7. **הנפת הלויים על ידי אהרן** - "וְהִנִּיף אֶהְרֹן אֶת הַלְוִיִּם תְּנוּפָה לְפָנַי ה' מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהָיוּ לְעֶבֶד אֶת עֲבֹדַת ה'" (פסוק יא).

זהו רגע השיא של המעמד. אהרן הכהן, שלווה את עם ישראל בשעותיו הקשות בשעבוד מצרים, ובמסירות אין קץ דאג להשכין שלום בין אדם לחברו, הניף כל אחד ואחד מן הלויים באהבה רבה והעניק לו כוח ושמחה בעשיית תפקידו, על ידי דברי עידוד וברכה (על פי במדבר רבה יח, ד).

הנפה פירושה הרמה והולכה לארבע רוחות השמים, למעלה ולמטה. זו פעולה שדורשת מאמץ גדול. אהרן הכהן, מכוח מדרגתו הרוחנית הגבוהה, זכה גם לגבורה גופנית גדולה מאוד, כמובא **במדרש** (ויקרא רבה כו, ט):

"והכהן הגדול מאחיו"... בכוח שהוא ניבור, בא וראה אהרן כשהניף את הלויים כ"ב אלף הניף ביום אחד, כיצד היה מניפם? מוליך ומביא מעלה ומוריד".

וכך כתב **רבנו בחיי** (בפסוק כ):

"והתנופה הזאת היא שהיה אהרן לוקח לכל אחד ואחד מן הלויים ומגביהו מן הקרקע מעט והיה מניף אותם, ובוה נתפרסם אהרן בגבורה גדולה וכה עצום, שיניף את הלויים שהיו שניים ועשרים אלף ביום אחד הוא לבדו. או היה זה בדרך נס".

הנפת הלויים על ידי אהרן הכהן מלמדת על מדרגת קדושתו. בזכות מדרגתו הרוחנית העליונה נתן לו ה' גם כוח גופני גדול, כדי שיוכל להניף את כל בני שבט לוי ביום אחד!

ולפי **הנצי"ב** (העמק דבר לפסוק ו), אהרן לא הניף את כל כ"ב אלף הלויים אלא רק את הלויים שראויים לעבוד במשכן (מגיל עשרים וחמש ועד גיל חמישים - כפי שנראה בפסוקים כד-כה בהמשך), וזו לשונו:

"קח את הלויים - כאן מדובר בשמונת אלפים שעמדו לעבוד את עבודת המשכן".

מכל מקום, בודאי מדובר במאמץ אדיר שדורש סיוע אלקי.

8. **סמיכת ידי הלויים על ראש הפרים** - "וְהִלְוִים סָמְכוּ אֶת יְדֵיהֶם עַל רֹאשׁ הַפְּרִים וַעֲשֶׂה אֶת הָאֶחָד חֲטָאת וְאֶת הָאֶחָד עֹלָה לְה' לְכַפֵּר עַל הַלְוִים" (פסוק יב).

נתאר בפני הילדים את תחושת הלויים בשעה שסומכים את ידיהם על ראש הפרים ומתפללים לה' מעומק ליבם ומתוך אהבה גדולה לכל אחד ואחד, שישלח להם על עוונותיהם.

בני ישראל והלויים היו מאוחדים, הלויים שמחו על הזכות שנפלה בחלקם לשרת את ישראל ולהיות שליחי עם ה', וישראל שמחו בכך שהלויים נבחרו להיות שליחיהם הנאמנים בבית ה'. עבודת הלויים במשכן נחשבת כעבודת כל ישראל.

בתום ההכנות המעשיות והרוחניות כאחד, נאמר (בפסוק יד): "וְהָיוּ לִי הַלְוִים". הלויים נכנסים לתפקידם להיות לגיונו של מלך.

נאמר בפסוק טו: "וְאַחֲרַי כֵּן יָבֹאוּ הַלְוִים לְעֵבֹד אֶת אֱהֹל מוֹעֵד... כִּי נִתְּנִים נִתְּנִים הָמָּה לִי"

מה כוללת עבודת הלויים? אומר **רש"י**:

"נתנים נתנים - נתונים למשא נתונים לשיר".

כלומר על הלויים מוטלות שתי עבודות חשובות ששייכות אל הקודש והמקדש ודורשות מוכנות רוחנית גבוהה: עבודת נשיאת המשכן ממקום למקום, ושירה בשעת הקרבת הקרבנות.

נאמר בפסוק יט: "וְאַתְּנָה אֶת הַלְוִיִּם נִתְּנִים לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְעֵבֶד אֶת עֲבֹדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאַהֲלֵ מוֹעֵד וּלְכַפֵּר עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא יִהְיֶה בְּבְנֵי יִשְׂרָאֵל נֶגֶף בְּגֹשֶׁת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל הַקֹּדֶשׁ"

קיימות שתי עבודות נוספות המוטלות על בני שבט לוי: **שומרים** - שלא ייכנס לבית ה' מי שאינו טהור (פסוק יט), ו**שוערים** - פותחי וסוגרי דלתות המקדש (ראה דברי הימים א' ט, יז-כו).

ביתר הרחבה מופיעים הדברים **ברמב"ם** (הלכות כלי המקדש ג, ב):

"עבודה שלהן היא שיהיו שומרין את המקדש ויהיו מהן שוערין לפתוח שערי המקדש ולהניף דלתותיו ויהיו מהן משוררין לשורר על הקרבן בכל יום, שנאמר: 'וְשָׂרָת בִּשְׁם ה' אֱלֹקֶיךָ כָּל אֲחֵי הַלְוִיִּם'. אי זהו שירות שהוא בשם ה'? הוי אומר, זו שירה. ומתי אומר שירה? על כל עולות הציבור החובה ועל שלמי עצרת בעת ניסוך היין, אבל עולות נדבה שמקריבין הציבור לקיין למזבת, וכן הנסכין הבאין בפני עצמן אין אומרין עליהן שירה".

נדגיש את מסירותם הגדולה של הלויים לתפקידיהם המעשיים והרוחניים כאחד ואת האחריות הגדולה המוטלת עליהם בשמירה על כך שלא יכנסו לבית ה' אנשים שאינם טהורים, "וְלֹא יִהְיֶה בְּבְנֵי יִשְׂרָאֵל נֶגֶף בְּגֹשֶׁת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל הַקֹּדֶשׁ".

בלימוד פסוק זה ראוי להדגיש גם את חביבות בני ישראל לפני ה', וכדברי **רש"י**:

"וְאַתְּנָה וְגו' – חמישה פעמים נאמר 'בני ישראל' במקרא זה, להודיע חיבתך, שנכפלו אזכורותיהן במקרא אחר".

ובנוגע לשאלה, מדוע דווקא בפרשה העוסקת בבחירת הלויים בחרה התורה להדגיש את חיבתם של ישראל, כתב **השפת אמת** (פרשת בהעלתך דרשה לשנת תרל"ז) בשם החידושי הרי"ם: "לפי שנבחרו הלויים, לא יחלש דעתן של בני ישראל בעבור זה, כי חביבין הם...".

הלויים נבחרו כנציגי בני ישראל לעבודת המשכן, אך אין זה מוריד מחביבות שאר בני ישראל.

מבט לתלמיד

עד כה הדגשנו את תפקיד הלויים ואת חיבת ה' ללויים, וכמאמר **חז"ל** (במדבר רבה טו, יא):

"ראה חיבה שחיבב הקדוש ברוך הוא את הלויים, כך אמר הקדוש ברוך הוא למשה: הרבה הלויים חביבין לפני".

בפסוק יט נדגיש את החיבה האלקית לכל בית ישראל.

ב. קיום דבר ה' בהקדשת הלויים במדבר

בפסוקים הבאים (פסוקים כ-כב) מתואר ביצוע דבר ה', והתורה כופלת את לשונה, ללמד על חביבות העשייה תוך נאמנות גדולה לדבר ה'.

נאמר בפסוק כ: "וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וְכָל עַדְתַּת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְלוִיִּם"

רש"י מבאר:

"משה העמידן ואהרן הניפם, וישראל סמכו את ידיהם".

ולפי הספורנו:

"עשו בשביל הלויים ולעזרתם עניין הגילוח וכיבוס הבגדים והקרבן".

לאור דברי הספורנו נוכל להסביר, שישראל סייעו ללויים בכל מה שניתן, ושמחו על הזכות לסייע ללויים במלאכתם.

לכל המשתתפים במעמד החגיגי של סמיכת הלויים היה תפקיד במעמד. במעמד היו שותפים כל עדת בני ישראל - משה, אהרן ובני ישראל.

"כָּבַל אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה לְלוּיִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל"

כולם הקפידו למלא אחר ציווי ה' בנאמנות ובדייקנות.

והספורנו מוסיף, שהדברים נעשו בזריזות:

"בן עשו להם בני ישראל - הזדרזו ישראל לעשות בשבילם, כדי שיהיה רצון קונם נעשה".

נסב את תשומת ליבם של הילדים לכך שהתורה כופלת את לשונה כדי להדגיש את עשיית הדברים בשמחה ובזריזות למרות הקושי שבדבר. וכך כתב אור החיים הקדוש:

"ובא להחזיק טובה לבכורות יותר, שהגם שנמלו [הלויים] מקומן בעבודת בית אלקינו עשו ככל אשר ציוה ה'...".

בתחילה ניתנה העבודה לבכורות, ובכל משפחה בישראל היה נציג שזכה לעבוד בבית ה', ולמרות שהעבודה נלקחה מהם וניתנה ללויים, באו כל בני ישראל, ובכללם הבכורות, ומינו בלב שלם את בני שבט לוי.

מבט לתלמיד

מפסוקים אלה עולה שבחם של ישראל, ובמיוחד שבחם של הבכורות, שעל אף שנלקח מקומם בעבודת המקדש, בכל זאת עשו ככל אשר ציוה אותם ה' בזריזות ובשמחה, ודקדקו מאוד בכל פרטי המצוה.

מבט למורה

בהמשך, בפרשת קרח, נלמד על כך שקרח ערער על בחירת שבט לוי, אך כאן נדגיש את הקבלה השלימה של כולם, ואת ההבנה הברורה, שהכל נעשה "כאשר צוה ה' את משה", ולא נזכיר שבשלב מאוחר יותר יהיה מי שיערער על כך.

נאמר בפסוק כב: "כִּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה עַל הַלוּיִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל"

גם בפסוק זה ישנה כפילות המעידה על שבח העושים, שכולם קיימו את דבר ה' בשמחה ובדיוק רב, וכדברי רש"י:

”כאשר צוה ה' בן עשו – להגיד שבה העושיין והנעשה בהן, שאחד מהם לא עכב.”

גיל הלוויים בבואם לצבא צבא באוהל מועד (פסוקים כג-כו)

בלימוד פסוקים אלה ננסה לחוש את ציפייתם של ילדי שבט לוי המחכים שיגיע הגיל בו יזכו להיות שותפים בעבודות הקודש והמקדש ולשרת בבית ה'.

נאמר בפסוקים כג-כו: ”וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר. זֹאת אֲשֶׁר לְלוּיִם מִבְּנֵי חָמֵשׁ וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וּמַעְלָה יָבֹא לְצִבָּא לְצִבָּא בְּעִבְדַת אֹהֶל מוֹעֵד. וּמִבְּנֵי חָמֵשִׁים שָׁנָה יָשׁוּב מִצִּבָּא הָעִבְדָּה וְלֹא יַעֲבֹד עוֹד. וְשָׂרְתָה אֶת אָחִיו בְּאֹהֶל מוֹעֵד לְשֹׁמֵר מִשְׁמֶרֶת וְעִבְדָּה לֹא יַעֲבֹד כִּכָּה תַעֲשֶׂה לְלוּיִם בְּמִשְׁמֶרֶתָם”

מדוע רק בגיל עשרים וחמש מתחילים הלוויים לעבוד במשכן?

- א. עבודת הלוויים דורשת כובד ראש ורצינות.
- ב. בחלק מהעבודות נדרש מאמץ פיזי גדול שאינו מתאים לנער צעיר.
- ג. השותפות בעבודות המשכן דורשת מאמץ רוחני גדול, צריך להיות ראוי לכך.

מגיל עשרים וחמש ועד גיל שלושים

בתחילת החומש למדנו שהלוויים נפקדים ומתחילים לעשות מלאכה בגיל שלושים (במדבר ד, ג), ואילו אצלנו כתוב שהלוויים מתחילים לעשות מלאכה כבר בגיל עשרים וחמש.

נביא את הילדים להרגיש בקושי ולשאול את השאלה, ומתוך כך נתבונן במפרשים:

רש"י משיב על שאלה זו:

”מבן כ"ה בא ללמוד הלכות עבודה ולומד חמש שנים, ובן שלשים עובד...”.

הרמב"ן מסביר את דברי רש"י ומוסיף:

”ואם בן יהיה פירוש 'יבא לצבוא צבא', שיבא להקהל בנקהלים בעבודת אהל מועד, שיעמוד עמם ויראה תמיד עבודתם ביום ובלילה, כדי שילמוד הלכות עבודה בתלמוד ובמעשה...”.

לאור דברי הרמב"ן נוכל לתאר בפני הילדים כיצד צעירי הלוויים הגיעו להתבונן וללמוד מה עליהם לעשות בכל שלב כדי שמלאכת הקודש תיעשה בדיוקנות ובנאמנות, ביום ובלילה, בתלמוד ובמעשה.

לעומת זאת הרשב"ם והאבן עזרא מסבירים, שאמנם רק בגיל שלושים ראויים בני לוי לעבודת משא, אולם כבר מגיל עשרים וחמש עבדו הלוויים בעבודת שמירת המשכן.

הרשב"ם כתב:

"...ועתה בפרשה זו בא לפרש מצות עבודת משמרת משכן, אשר חמש שנים לפני ה-ל' שנה שאינו ראוי למשא, יהי ראוי ומצווה לשמירת משכן וכליו. ומבן ג' ומעלה שאינו ראוי לעבודת משא, יהא מצווה לעבודת שמירה..."

והאבן עזרא כתב:

"...כי מבן שלושים שנה הוא לעבודת משא ומבן חמש ועשרים לעבודת האהל"

הרמב"ן מביא פירוש נוסף, והוא, שמגיל עשרים וחמש עבודת הלויים רשות להם:

"...ועל דרך הפשט הנמנים ביד משה ואהרן היו מבן ל' שנה ומעלה, והם אשר הפקיד אותם איש איש על עבודתו ועל משאו, אבל בכאן צוה כי כל אשר ידע בעצמו שבא לכלל עשרים וחמש שנה יהיה כשר לעבודה ויבא בכל אוות נפשו לעבוד עמהם ולסייעם בעבודה, אבל לא יהיה פקיד נגיד על עבודה ידועה..."

העבודה במקדש היא זכות גדולה ויקרה, לכן הקדימו בני לוי להתנדב בחפץ לב ובשמחה גדולה לעבוד במקדש כבר בגיל עשרים וחמש על אף שחיובם חל רק מגיל שלושים.

לסיכום, ראינו שלוש שיטות בנוגע לעיסוק הלויים בהיותם בגילאי עשרים וחמש עד שלושים, ואלו הם:

א. בחמש שנים אלו התבוננו הלויים בעבודה ולמדו את הלכותיה ובגיל שלושים התחילו לעבוד באופן ממשי (רש"י).

ב. בחמש שנים אלו עסקו הלויים רק בשמירת המשכן, ובגיל שלושים החלו לעבוד גם בשאר עבודותיהם (רשב"ם וראב"ע).

ג. בחמש שנים אלו יכול הלוי לעזור לחבריו הלויים בעבודתם, אך אין זו חובה עבורו, ומגיל שלושים הרי זו חובה (רמב"ן).

נביא תחילה את שיטת רש"י, ולפי כוחם של התלמידים נבחר אם להביא גם את השיטות הנוספות. חשוב להראות כיצד כל שיטה נלמדת מלשון הפסוקים.

מבט למורה

רש"י בפירושו לפסוק זה מביא את דברי הגמרא:

"מכאן לתלמיד שלא ראה סימן יפה במשנתו בחמש שנים, ששוב אינו רואה"

דברי רש"י אלה עלולים להחליש כוחם של ילדים שמרגישים חלשים יותר מבחינה לימודית. אם התלמידים ישאלו על דברי רש"י, נסביר שמדובר במקרה חריג, באדם שרמת ההבנה שלו מאוד מאוד רדודה. ויש מסבירים, שמתחילים למנות חמש שנים אלה מגיל עשרים שבו דעתו של אדם בשלה ביותר.

נאמר בפסוקים כה-כו: "ומבן חמשים שנה ישוב מצבא העבדה ולא יעבד עוד. ושרת את אחיו באהל מועד לשמור משמרת ועבדה לא יעבד ככה תעשה ללויים במשמרתם"

אחרי גיל חמשים הלויים ממשיכים לשרת את אחיהם באהל מועד ולשמור משמרתם, אולם עבודה הם לא עובדים. איזו עבודה נמשכת לאחר גיל חמשים ואיזו עבודה נפסקת? לפי כל המפרשים ברור, שעבודת המשא בכתף נפסקת. אך נחלקו איזו עבודה נמשכת:

שיטת רש"י: נפסקת עבודת המשא בכתף, ושאר העבודות - השמירה, השיר וטעינת העגלות - נמשכות.

שיטת הרמב"ן: נפסקות עבודות המשא והשיר, ונמשכת עבודת השמירה שלא יכנס זר. קל יותר להסביר לילדים כשיטת הרמב"ן או כשיטת הרשב"ם והחזקוני, וניתן להסביר גם כרש"י. מהמילים "זאת אשר ללויים" שבתחילת פסוק כ"ד, לומדת הגמרא (חולין כד ע"א) שלושה לימודים חשובים:

א. "זאת אשר ללויים - שנים פוסלים בהם, ואין המומים פוסלים בהם", כלומר בעוד כהן בעל מום פסול לעבוד במקדש, לוי בעל מום יכול למלא תפקידיו במקדש.

ב. "ללויים - כהנים אינם נפסלים בשנים", כלומר בעוד עבודת הלויים מוגבלת בשנים, הכהנים רשאים לעבוד עד שיזקינו.

ג. הלויים נפסלו בשנים רק בזמן המדבר, בתקופה שבה מצוות נשיאת המשכן היתה מוטלת עליהם, אבל "בשילה ובבית עולמים" אין מגבלת שנים.

רעיונות מרכזיים בפרק ח'

- רצונו הטהור של אהרן להיות שותף בחנוכת המשכן.
- רצונו העז של אהרן ששבטו יהיה שותף בחנוכת המשכן.
- הגדלת כבוד ה' בהארת ביתו, וחיזוק כבוד ה' אצל הרואים, על ידי הדלקת המנורה.
- המנורה כמקור החכמה.
- ההקשבה לציווי ה' באופן מדויק בשמחה ובזריזות - על ידי אהרן בהדלקת המנורה, ועל ידי משה בעשייתה.
- הזכות הגדולה שנפלה בחלקם של הלויים להיות שליחים של העם כולו בעבודת הקודש.
- שמחתם הגדולה של בני לוי בתפקיד המרומם שניתן להם.
- כדי לזכות להיות ראויים לתפקיד, על בני לוי לעבור תהליך של הכנה והיטהרות.
- מלבד הלויים, גם עם ישראל שמח בתפקידם, כי הם נציגיו ושלוחיו בבית ה'. העם מבין שעבודת הלויים במשכן אינה לעצמם, אלא בשביל כל העם. עבודת הלויים מרוממת את העם כולו.
- גם הבכורים הזדרזו לעזור ללויים, למרות העובדה שעבודת הקודש והמקדש נלקחה מאתם וניתנה ללויים.
- עבודת הלויים דורשת אחריות גדולה.

פרק ט'

בפרקנו ארבעה נושאים עיקריים :

- ד. פסח במדבר בשנה השניה ליציאת מצרים (פסוקים א-ה)
- ה. בקשת הטמאים (פסוקים ו-ח)
- ו. פסח שני (פסוקים ט-יז)
- ז. שכירת הענן באהל מועד והנסיעה והחניה על פיו (פסוקים טו-כג)

פסח במדבר בשנה השניה ליציאת מצרים (פסוקים א-ה)

נאמר בפסוק א: "וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּמִדְבַר סִינַי בַּשָּׁנָה הַשְּׁנִיָּה לְיֵצֵאתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם, בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן לְאֹמֶר"

דיבור זה נאמר למשה ביום א' בניסן בשנה השניה לצאת בני ישראל ממצרים, יום הקמת המשכן, בעוד ישראל שוכנים במדבר סיני. וכדברי החזקוני (על פי הגמרא בפסחים ו ע"ב):

"...וידבר ה' אל משה במדבר סיני בשנה השנית בחדש הראשון (במדבר ט) ... ממאי דבריש ירחא קאי, דילמא בארבעה בירחא או בחמשה בירחא קאי? אמר רב נחמן בר יצחק: אתיא 'מדבר' מ'מדבר', כתיב הכא 'במדבר סיני' וכתיב התם (במדבר א) 'וידבר ה' אל משה במדבר סיני באהל מועד באחד לחדש השני', מה להלן בראש חודש, אף כאן בראש חודש".

כשהתורה מזכירה תאריך, זו הזדמנות עבורנו לעשות סדר וחזרה עם הילדים על התאריכים שפגשנו עד כה :

מקורות	נושא	תאריך	פרשה
שמות יב, מא-מב; במדבר לג, ג	מכת בכורות והיציאה ממצרים	ט"ו בניסן	בא
רש"י שמות יד, ה	קריעת ים סוף	כ"א בניסן	בשלח
רש"י שמות יט, א, ולפי האברבמל ובעל העקידה גם עצתו של יתרו היתה קודם מתן תורה. וראה בחוברת לפרשת יתרו	הגעה להר סיני	א' בסיון	יתרו
ע"ן רש"י שמות יט, יא; מכות כד ע"א וכלי יקר שמות כ, ב	מתן תורה	ו' בסיון	
	ציוויים שניתנו בהר סיני	ו' בסיון	משפטים
עפ"י הרמב"ן ויקרא, ח, ב ולא כרש"י	ציווי על המשכן למשה	ז' בסיון – י"ז תמוז 40 יום ראשונים	תרומה תצוה
רש"י שמות לב, א	חטא העגל ושבירת הלוחות	י"ז בתמוז	כי תשא
רש"י דברים ט, יח	משה מתפלל על ישראל	י"ח בתמוז – כ"ט באב 40 יום שניים	כי תשא פרק ל"ב מפסוק ל'
רש"י דברים ט, יח	עלייה לכתיבת לוחות שניים	א' באלול – י' בתשרי 40 יום שלישיים	כי תשא פרק ל"ד
רש"י שמות לה, א	ציווי לעם להבאת תרומות	י"א בתשרי	ויקהל
לפי חז"ל סיימו כבר בכל"ה כסלו וחיכו עד לשבעת ימי המילואים	בניית המשכן	י"ב בתשרי – כ"ג באדר	ויקהל פקודי
רש"י ויקרא ט, א	שבעת ימי המילואים	כ"ג בתשרי – כ"ט באדר	
רש"י ויקרא ט, א	יום הקמת המשכן	א' בניסן	פקודי פרק מ' – סיום חומש שמות
	ציוויים הקשורים לכהנים ולסדר הופעת הקדושה הגלויה בישראל	בסביבות חודש ניסן	חומש ויקרא
"באחד לחודש השני בשנה השנית..." (במדבר א, א)	מפקדים וסידור המחנה	א' באייר	במדבר ונשא פרקים א-ד
רש"י במדבר ה, ב: פרשה זו נאמרה ביזם שהוקם המשכן ושמונה פרשיות נאמרו בו ביום, כדאייתא במסכת גיטין (דף ס ע"א).	שלוח טמאים	א' בניסן	נשא פרק ה' – עד פסוק ד'

	סוטה, נזיר וברכת כהנים		נשא פרקים ה-ו
רש"י במדבר ז, א: "ביום כלות משה להקים... וראש חודש ניסן היה".	קרבנות הנשיאים	א' בניסן	נשא פרק ז
גיטין (ס ע"ב): "דאמר רבי לוי: שמונה פרשיות נאמרו ביום שהקים בו המשכן, אלו הן: פרשת כהנים, ופרשת לויים, ופרשת טמאים, ופרשת שילוח טמאים, ופרשת אחרי מות, ופרשת שתוי יין, ופרשת נרות, ופרשת פרה אדומה".	המנורה ומינוי הלויים	א' בניסן	בהעלתך פרק ח
פסוק א: "וידבר... בחודש הראשון". והגמרא בפסחים (ו ע"ב) אומרת שמדובר על א' בניסן. רש"י: "פרשה שבראש הספר לא נאמרה עד אייר, למדת שאין סדר מוקדם ומאוחר בתורה. ולמה לא פתח בזו, מפני שהיא גנותן של ישראל, שכל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר לא הקריבו אלא פסח זה בלבד".	ציווי על פסח ראשון ושני	א' בניסן	בהעלתך פרק ט עד פסוק יד
	הכנות לקראת המסע הראשון לאחר הקמת המשכן- הענן והחצוצרות	אייר?	בהעלתך פרק ט ופרק י עד פסוק י

התבוננות בתאריכים תסייע לנו להבין את דברי רש"י שכתב:

"בחדש הראשון – פרשה שבראש הספר לא נאמרה עד אייר, למדת שאין סדר מוקדם ומאוחר בתורה..."

במקומות רבים (כבר בחומשים קודמים) מזכיר רש"י את העיקרון "אין מוקדם ומאוחר בתורה", וכאן הוא מקורו של עיקרון זה, לכן רש"י משתמש כאן במילים "למדת ש...", ללמדנו שכאן באופן מיוחד יש לימוד חשוב שראוי לתשומת לב.

המיוחד בפסוקים אלה לעומת מקומות אחרים שבהם אנחנו פוגשים את העיקרון "אין מוקדם ומאוחר בתורה" הוא, שכאן התאריכים מפורשים בפסוקים (בתחילת החומש מצוין התאריך א' באייר ובתחילת פרק ט מפורש שהכתוב מספר על מה שאירע בחודש ניסן שלפניו).

העובדה שכאן התאריכים מפורשים, היא הסיבה לכך שרש"י מקשה את קושייתו דווקא כאן ולא בפרקים ז-ח, על אף שלפי חז"ל גם פרקים ז-ח נאמרו בא' בניסן.

מבט לתלמיד

כל מילה ברש"י מדויקת, ואם רש"י כתב שמכאן לומדים, ברור לנו שיש סיבה לכך שהלימוד הוא דווקא מכאן.

ניתן היה לחשוב, שמשמעות הכלל "אין מוקדם ומאוחר בתורה" היא, שהתורה כתובה ח"ו בבלגן, באופן אקראי וללא כל היגיון, לכן חשוב להבהיר שגם לפי העיקרון ש"אין מוקדם ומאוחר בתורה", ברור שיש סדר לתורה.

בדרך כלל התורה מסודרת לפי סדר הזמנים ההיסטורי, ולעתים התורה משנה מהסדר ומקדימה את המאוחר או מאחרת את המוקדם, מסיבה כל שהיא. שינוי הסדר איננו סתמי, יש לו סיבה, ומפרשי התורה התאמצו למצוא טעם נכון לשינוי הסדרים, וכדברי הספורנו:

"ועל כמו זה אמרו 'אין מוקדם ומאוחר בתורה', וזה כאשר תכוין תכלית מה זולתי הזמן בסדר המסופר".

מדוע אצלנו שינה הכתוב מסדר הזמנים ההיסטורי, והקדים את סיפור מאורעות חודש אייר לסיפור מאורעות חודש ניסן?

רש"י משיב על שאלה זו, ומבאר שהתורה בחרה שלא לפתוח את חומש במדבר בדבר שיש בו גנאי לישראל, וזו לשונו:

"ולמה לא פתח בזה, מפני שהוא גנותן של ישראל (פסחים ו ע"ב; ספרי סד), שכל ארבעים שנה יהיו ישראל במדבר לא הקריבו אלא פסח זה בלבד".

כלומר העובדה שבני ישראל לא הקריבו את הפסח בכל שנות המדבר, מהשנה השניה לצאתם ממצרים ועד כניסתם לארץ, היא גנאי עבורם, והכתוב העדיף להסתיר גנות זו ולא לרמוז לה בתחילת הספר.

על דברי רש"י אלה ניתן לשאול: לכאורה אין כל גנאי בכך שלא הקריבו את הפסח בשנות המדבר, שהרי הגמרא (יבמות עב ע"א) אומרת, שבתקופת המדבר לא נשבה רוח צפונית ועל כן מזג האוויר היה מסוכן לעשיית ברית מילה. ומכיון שלא מלו את בניהם לא יכלו להקריב את הפסח בכל שנותיהם במדבר. וכפי שפסק הרמב"ם (הלכות קרבן פסח ט, יב):

"כשם שמילת בניו ועבדיו מעכבת אותו מלשחוט הפסח, כך מעכבת אותו מלאכול, שנאמר: 'ומלת אותו, אז יאכל בו'".

לפי זה, אי הקרבת הפסח בשנות המדבר איננה חטא ו"חלילה לומר שנתעצלו" (העמק דבר), ואם כן מהי הגנות?

התוספות שם (קידושין לו ע"ב ד"ה הואיל) מסבירים, שאילו לא היו חוטאים בחטא המרגלים היו הולכים ממדבר סיני ונכנסים לארץ מיד ואז היו יכולים להמשיך ולהקריב את הפסח, אולם הם "...נשתהו ליכנס לארץ עד ארבעים שנה מפני עוון מרגלים...".

נמצא, שהגנות כאן היא רק בדרך רמז ובעקיפין, ובכל אופן התורה לא רצתה לפתוח את החומש בזה ובחרה לפתוח במפקד ישראל ובאהבה הגדולה של ה' לעם ישראל (כבר הערנו, שהמעין בדברי רש"י בתחילת כל חומש, ייווכח שרש"י בחר לפתוח את פירושו לכל אחד מחומשי התורה בשבחם של ישראל ובאהבת ה' לעמו. ראה מה שכתבנו בפרק א).

הסבר נוסף לסדר הזמנים בפרשה, הוא הסברו של הרמב"ן. לדבריו, לאחר הקמת המשכן, התורה רצתה לסיים את עניין סדר המחנות ורק לאחר מכן חזרה התורה אחורה להשלים את כל העניינים שבאמצע....

מבט לתלמיד

נדגיש בפני הילדים את הסדר שבתורה, ומתוך כך נשאל את הילדים מדוע התורה לא פותחת בגנותם של ישראל אפילו כשהדבר נעשה רק בדרך רמז.

נאמר בפסוק ג: **"בְּאַרְבַּעַה עָשָׂר יוֹם בְּחֹדֶשׁ הַזֶּה בֵּין הָעֲרַבִּים, תַּעֲשׂוּ אֹתוֹ בְּמַעְדּוֹ. כָּל חֻקֹּתָיו וְכָל מִשְׁפָּטָיו, תַּעֲשׂוּ אֹתוֹ"**

שחיטת הפסח נעשית בין הערביים (פרק הזמן שמחצות היום - לאחר שש ומחצה שעות זמניות מתחילת היום, שאז השמש מתחילה לנטות כלפי מערב, עד סוף היום - שקיעת החמה) של י"ד בניסן.

יש להקפיד לעשות את הפסח ככל חוקותיו וככל משפטיו, לא להסתפק במה שכתוב בתורה שבכתב אלא להקפיד גם כל הדקדוקים שנלמדו על ידי משה ובית דינו, וכדברי הנצי"ב בפירושו **העמק דבר** :

"ככל חוקתיו, והמה דרשות שלמדין מייג מידות שהתורה נדרשת, ומשפטיו, המה
הידושי תורה שבעל פה שהעלה משה ובית דינו עד כה..."

מבט לתלמיד

על כל פסוק בתורה נמסרו למשה רבנו גם פירושים בעל פה המסבירים את המצוה, וכן ניתנה
לחכמים המסורת כיצד לדרוש את הפסוקים בייג מידות שהתורה נדרשת בהן וכדומה. דרשות
אלו הן חלק מהתורה.

בהקשר זה חשוב לציין, שקיימים הבדלים בין 'פסח מצרים' ליפסח דורות', כלומר בין מצוות
הפסח שנהגו בפסח הראשון שנחגג במצרים לבין מצוות הפסח שנהגות לדורות, כמבואר ברמב"ם
(הלכות קרבן פסח י, טו):

"שכלל זה שנאמר במצרים, שילקח הפסח מבעשור, ושהוא טעון הגעת דם באגודת אוזב
למשקוף ולשתי המזוזות, ושיאכל בחיפזון, אין אותן הדברים נוהגות לדורות ולא נעשו
אלא בפסח מצרים בלבד".

בפסח מצרים נצטוו ישראל לקיים שלוש מצוות שנועדו לאותה שנה בלבד: מצוות לקיחת השה ביי
בניסן (מקחו בעשור), מצוות נתינת הדם על המשקוף ועל שתי מזוזות הפתח, ומצוות האכילה
בחיפזון.

בפסוקים ב' ו-ג' נאמר 'במועדו' 'במועדו' פעמיים.

במסכת יומא (מו ע"א) דרשו חז"ל: "במועדו" – אפילו בשבת".

כלומר מקריבים את הפסח גם כשזמן הקרבת הפסח נופל בשבת.

ועוד דרשו **שם**: "במועדו" – אפילו בטומאה".

כלומר אם רוב הציבור טמא או רוב הכהנים טמאים, בכל אופן מביאים קרבן פסח, על אף שנעשה
בטומאה.

דרשות אלו מדגישות את השוני שבין קרבן זה לשאר קרבנות היחיד. שאר קרבנות היחיד אינם
דוחים שבת ואינם קרבים כשרוב הציבור או רוב הכהנים טמאים.

קרבן פסח מיוחד בדבר נוסף: על אף שהיחיד מביא אותו, אוכלים אותו בחבורה, משפחות
משפחות, ובכך הוא דומה לקרבנות הציבור. קרבן פסח הוא בעצם מעין קרבן תודה של עם ישראל
כולו, על הניסים הגדולים שעשה לנו ה' ביציאת מצרים.

בספר החינוך (מצוה ה) מבואר, שעניינו של קרבן פסח הוא:

"כדי שיוזכרו היהודים לעולם הניסים הגדולים שעשה להם ה' יתברך ביציאת מצרים".

הניסים שנעשו ביציאת מצרים הם ניסים שבהם הקב"ה שינה סדרי בראשית והראה לעולם כולו
את אהבתו לעם ישראל, את שליטתו בחי בצומח ובדומם ואת השגחתו על העולם. פסח זה, הוא
הפסח הראשון שנעשה לאחר היציאה ממצרים. בלימוד פסוקים אלה עלינו להרגיש את עוצמת
ההתרגשות ולחוש את הכרת התודה וההודיה לה' שהיתה נחלתם של ישראל בימים ההם, על
שהוציאנו ממצרים ונתן לנו את התורה.

רמז להתרגשות הגדולה ניתן למצוא בפסוקים המדגישים שוב ושוב את העשיה שליוותה את העם. ניתן לבקש מהילדים לחפש את ההופעות השונות של השורש ע.ש.ה ולספור אותן יחד אתם בהתרגשות.

ה' מצווה לעשות ובני ישראל שמחים להיות שותפים בעשיה - "כָּל־אִשְׂרָאֵל צָנָה ה' אֶת מֹשֶׁה כִּן עָשׂוּ, בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (פסוק ה).

כדאי לשים לב להבדל שבין המילה "וַיַּעֲשׂוּ" שבפסוק ב' - שעניינה ציווי ונכתבה עם ו' החיבור מנוקדת בשוא, ולעומתה המילה "וַיַּעֲשׂוּ" שבפסוק ה' - שעניינה ביצוע, ונכתבה עם ו' ההיפוך מנוקדת בפתח).

בקשת הטמאים (פסוקים ו-ח)

נאמר בפסוק ו: "וַיְהִי אֲנָשִׁים אֲשֶׁר הָיוּ טְמֵאִים לְנֶפֶשׁ אָדָם וְלֹא יָכְלוּ לַעֲשׂוֹת הַפֶּסַח בַּיּוֹם הַהוּא" טומאה אינה חטא, אדרבא לעיתים היא אף מצוה, וכדברי חז"ל (סוכה כה ע"א):

"אותם אנשים מי היו? נושאי ארונו של יוסף היו, דברי רבי יוסי הגלילי. רבי עקיבא אומר: מישאל ואלצפן היו, שהיו עוסקין בנדב ואביהוא. רבי יצחק אומר: אם נושאי ארונו של יוסף היו - כבר היו יכולין ליטרה, אם מישאל ואלצפן היו - יכולין היו ליטרה, אלא עוסקין במת מצוה..."

מדובר באנשים צדיקים שרצו מאוד להיות שותפים במצוות הקרבת הפסח ובהודיה לה' על חסדיו הגדולים, אלא שבזמן ההקרבה הם היו טמאים למת. הם הביעו צער גדול על כך שהם מפסידים את המצוה ושאלו את משה בכאב "למה נגרע?"

משה רבנו התייחס אליהם בכבוד רב, והם זכו שפרשה שלימה תיאמר בעקבות דבריהם, כמובא ברש"י:

"וראויה היתה פרישה זו להיאמר על ידי משה כשאר כל התורה כולה, אלא שזכו אלו שתאמר על ידיהן, שמגלגלין זכות על ידי זכאין".

נתאר כיצד באים האנשים לפני משה ואהרן היושבים ולומדים בבית המדרש, "לפני משה ולפני אהרן - כששניהם יושבין בבית המדרש באו ושאלום" (רש"י במדבר ט, ו), ואנשים רבים עומדים בתור כדי לשאול שאלות, ונדבר בשבח בקשתם.

נדבר על הצער הגדול שחשו כשראו שעבר זמנה של המצוה ולא זכו לקיימה, ונתאר את ציפייתם הדרוכה לשמוע מה ישיב להם משה. האם תינתן להם הזדמנות חוזרת לקיום המצוה, או שחלילה פספסו את המועד ולא יזכו עוד בהקרבת הפסח של אותה השנה!?

מבט למורה

דברי השבח, וההזדהות עם הצער הגדול של קבוצת הטמאים, תפגיש את הילדים עם ההרגשה הראויה ליהודי שנמנעה ממנו הזכות לקיים מצוה ממצוות התורה.

נאמר בפסוק ח: "וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מֹשֶׁה עֲמְדוּ וְאִשְׁמְעָה מֶה יִצְוֶה ה' לָכֶם"

תשובת משה מעידה על ענוותנותו ועל גדלותו. משה מודה שאיננו יודע להשיב על שאלתם ומיד הוא פונה אל ה' לקבל תשובה, וכך כתב רש"י:

"כתלמיד המובטח לשמוע מפי רבו. אשרי ילוד אשה שכך מובטח שכל זמן שהיה רוצה היה מדבר עם השכינה".

משה רבנו פונה אל ה' בשאלה, כתלמיד הפונה לרבו בשאלה. בעוד נביאים אחרים מקבלים את נבואותיהם בלילה ולאחר הכנות ממושכות, משה רבנו נמצא במדרגה רוחנית עליונה ומסוגל לעמוד לפני ה' בדברים בכל עת ובכל שעה וללא צורך בהכנות.

פסח שני (פסוקים ט-יד)

בפסוקים ט'-י"ד מתוארות הלכות פסח שני, שנועד למי שהיה "טמא לנפש" בפסח ראשון, או למי שהיה "בדרך רחוקה", ומאפשרים לו להשלים את מצוות הפסח על ידי הקרבת קרבן הפסח ב"ד באייר ואכילתו בליל ט"ו באייר.

מצוות פסח שני היא מצוה מיוחדת במינה. בכל מצוות התורה איננו מוצאים דוגמא כזו, של מצוה שעבר זמנה וניתן להשלימה במועד ב'. בעל **ספר החינוך** (מצוה שפ) מבאר מדוע התחדש דין זה דווקא במצוות הפסח, וכה דבריו:

"משרשי המצוה, לפי שמצוות הפסח הוא אות חזק וברור לכל רואי השמש בחידוש העולם, כי אז בעת ההיא עשה עמנו האל ברוך הוא נסים ונפלאות גדולות ושינה טבע העולם לעיני עמים רבים, וראו כל עמי הארץ כי השגחתו ויכלתו בתחתונים, ואז בעת ההיא האמינו הכל, ויאמינו כל הבאים אחריהם לעולם באמת, שהוא ברוך הוא ברא העולם יש מאין בעת שרצה, והוא העת הידוע, ואף על פי שבריאית היש מן האין הוא דבר נמנע מדרך הטבע, כי כמו כן נמנע לבקוע מצולות ים עד עבור בתוכו עם כבוד ביבשה וישבו למקומן, ולהחיות עם גדול ורב ארבעים שנה מלחם היורד מן השמים יום יום, ויתר האותות והמופתים שעשה לנו בעת ההיא שכולן נתחדשו בהפך הטבעים.

וענין חידוש העולם הוא העמוד החזק באמונתנו ובתורתנו, כי למאמיני הקדמות אין תורה וחלק לעולם הבא עם ישראל. ידוע הדבר, אין להאריך במפורסם.

על כן היה מרצונו ברוך הוא לזכות במצוה זו הנכבדת כל איש מישראל ואל יעכבהו אונם וריחוק מקום מעשותה...".

הניסים והנפלאות שנעשו לעיני העמים במצרים הביאו להכרת מלכות ה' בקרב העמים, השגחתו ובריאיתו את העולם יש מאין. חשיבות היסודות הרוחניים הטמונים בחג הפסח הביאו להסכמה האלקית לקביעת פסח שני עבור אלה שהיו טמאים או בדרך רחוקה.

נוכל לעורר את הילדים לשאול מדוע התחדש דין זה דווקא בנוגע למצוות הפסח, ויחד אתם נגיע לשני יסודות רוחניים חשובים שקשורים במצוות הפסח:

א. שינוי הטבע לעיני העמים הראה לכולם שה' יכול ברצותו לשדד את מערכות הטבע, ומכאן ראייה לכך שה' ברא את העולם.

ב. התמדת הניסים והעיתוי המדויק שבו נעשו הראו לכולם כיצד ה' משגיח על עם ישראל ודואג לשלומו וטובתו.

חשיבותם הגדולה של היסודות הקשורים בחג הפסח הביאה להסכמת ה' לבקשת הטמאים לתת להם הזדמנות חוזרת להשלים את המצוה.

במשנה בפסחים (פ"ט, מ"ב) נחלקו התנאים בהגדרת "דרך רחוקה":

"איזו היא דרך רחוקה? מן המודיעים ולחוץ, וכמידתה לכל רוח, דברי רבי עקיבא. רבי אליעזר אומר: מאיסקופת העזרה ולחוץ. אמר רבי יוסי: לפיכך נקוד על ה', לומר לא מפני שרחוקה ודאי אלא מאיסקופת העזרה ולחוץ".

בספר תורה, בדרך כלל אין סימונים מלבד האותיות עצמן, אבל יש מקומות ספורים שבהם יש נקודות מעל אותיות מסוימות. דוגמא לכך היא המילה 'רחוקה' שמוזכרת בפסוקים שלנו, ישנה נקודה מעל האות ה"א של המילה 'רחוקה'. רבי יוסי סובר שנקודה זו באה לרמוז, שאין מדובר בדרך שהיא 'רחוקה' ממש, אלא כל מי שלא עבר את מפתן הכניסה לעזרה, נחשב שהיה בדרך רחוקה וצריך לקיים פסח שני.

ניתן לשאול את הילדים: מה יענה על כך רבי עקיבא?

הרמב"ן מבאר, שגם לשיטת רבי עקיבא לא מדובר על דרך 'רחוקה' ממש, אלא "שהיא דרך רחוקה לו בעשיית הפסח", דהיינו שנמצא במרחק כזה שלא יספיק להגיע לעזרה עד סוף זמן השחיטה, דהיינו שאם בתחילת בין הערביים עדיין לא הגיע למקום ששמו 'מודיעים' - הרי שלא יספיק להגיע.

נאמר בפסוקים **יא-יב: "על מצות ומרדים יאכלהו. לא ישאירו ממנו עד בקר ועצם לא ישברו בו ככל חקת הפסח יעשו אתו"**

התורה מדגישה שחלק מהלכות הפסח יש לקיים גם בפסח שני. מצוות הפסח מעוררות אותנו להרגיש הרגשת חירות והודיה לקב"ה על ידי אכילת המצה והמרור.

בכל זאת קיימים הבדלים בין פסח ראשון לפסח שני, כמובא **ברמב"ם** (הלכות קרבן פסח י, טו):

"מה בין פסח ראשון לפסח שני?"

הראשון: אסור בחמץ ביבל יראה' ו'בל ימצא' ואינו נשחט על חמץ, ואין מוציאין ממנו חוץ לחבורה, וטעון הלל באכילתו, ומביאין עמו חגיגה, ואפשר שיבא בטומאה אם נטמא רוב הקהל טומאת מת, כמו שביארנו.

אבל פסח שני: חמץ ומצה עמו בבית, ואינו טעון הלל באכילתו, ומוציאין אותו חוץ לחבורתו, ואין מביאין עמו חגיגה, ואינו בא בטומאה.

ושניהם: דוחין את השבת, וטעונין הלל בעשייתו, ונאכלין צלי בבית אחד על מצה ומרור, ואין מותרין מהן, ואין שוברין בהן את העצם...".

בסיום הציווי מדגישה התורה את חשיבות ההשתתפות של כולם במצה חשובה זו, ומלמדת שתי הלכות:

- א. מי שלא מקיים את מצוות הקרבת הפסח גורם להכרתת נפשו (פסוק יג).
- ב. גר (גר צדק ולא גר תושב) חייב בקרבן פסח (פסוק יד).

שכינת הענן באוהל מועד והנסיעה והחניה על פיו (פסוקים טו-כג)

הפסוקים שלפנינו הם פסוקים חשובים ויסודיים בלימוד ספר במדבר ובבנין האמונה. לא מסופר בהם על אירוע נקודתי, אלא על הליכת ישראל אחרי ה' במשך ארבעים שנה במדבר. ניתן לומר שפסוקים אלה הם ה'לבי' של ספר במדבר, ולכן חשוב ללמדם מתוך אוירה של שמחה והתלהבות, תוך שימת לב לפרטים.

נאמר בפסוקים טו-טז: "וּבַיּוֹם הַקִּיּוֹם אֶת הַמִּשְׁכָּן כַּסֵּה הָעֵנָן אֶת הַמִּשְׁכָּן לְאַהֲלֵי הָעֵדוּת וּבָעֶרֶב יִהְיֶה עַל הַמִּשְׁכָּן כְּמִרְאֵה אֵשׁ עַד בֹּקֶר. כִּן יִהְיֶה תְּמִיד הָעֵנָן וְכִסְּנוּ וּמִרְאֵה אֵשׁ לַיְלָה"

בני ישראל שוכנים למרגלות הר סיני כבר כמעט שנה שלימה. באי בניסן ירד עמוד הענן לשכון על המשכן. פגשנו את הענן ביציאת מצרים, במתן תורה ובמעמד הר סיני. ענן ה' מלמד על השראת השכינה באוהל מועד ובתוך מחנה ישראל. בשעות היום הלך עמוד הענן לפני המחנה ובלילה האיר להם עמוד האש.

המשכן מכונה כאן 'אוהל העדות', ורש"י מבאר:

"המשכן עשוי להיות אהל ללוחות העדות."

התורה היא העדות על הקשר שלנו עם הקב"ה, והיא נמצאת בתוך המשכן. זכות גדולה היא לנו שה' בחר בנו מכל העמים להשרות שכינתו בתוכנו, ולתת לנו את התורה.

נאמר בפסוק יז: "וּלְפִי הָעֵלוֹת הָעֵנָן מֵעַל הָאֹהֶל וְאַחֲרָיו כִּן יִסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבַמְּקוֹם אֲשֶׁר יִשְׁכֵּן שֵׁם הָעֵנָן שָׁם יִחַנו בְּנֵי יִשְׂרָאֵל"

פסוק זה מכין את עם ישראל למסע הראשון אחרי הקמת המשכן. ענן ה' העולה מעל אוהל מועד הוא הסימן הראשון לתחילת התנועה (אחריו יבואו החצוצרות ודברי משה, כמבואר בפרק י).

התורה בחרה להאריך בפסוקים אלה ולצייר מצבים שונים בהליכת ישראל אחרי הענן. מדוע?

כתב הספורנו:

"ובמקום אשר ישכון הענן – שם יחנו – סיפר זכותן של ישראל על לכתם אחריו במדבר... שהיו חונים... אף על פי שהיה מקום תוהו ילל ישימון".

בעקבות הספורנו ופרשנים נוספים, נתבונן בפסוקים אלה תוך הדגשת זכותם של ישראל ההולכים אחרי ה'. בהליכת ישראל במדבר אין שיקולים של נוחות וכדומה, אלא הכל על פי ה'. בני ישראל בוטחים בה' ועומדים בכל הניסיונות והאתגרים שבדרך.

נאמר בפסוק יח: "עַל פִּי ה' יִסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְעַל פִּי ה' יִחַנו כָּל יְמֵי אֲשֶׁר יִשְׁכֵּן הָעֵנָן עַל הַמִּשְׁכָּן יִחַנו"

העיקרון שהכל על פי ה', יחזור ויפורט בפסוקים הבאים. עיקרון זה מפגיש אותנו עם החיבור המיוחד שבין ישראל לה', וכדברי אור החיים הקדוש:

"וללמד שבחן של ישראל שהיו הפצים באשר יחפוץ ה'".

נאמר בפסוק יט: "וּבְהֶאֱרִיךְ הָעֵנָן עַל הַמִּשְׁכָּן יָמִים רַבִּים וְשָׁמְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת מִשְׁמֶרֶת ה' וְלֹא יִסְעוּ"

והרמב"ן מבאר :

"לומר, כי אם יאריך הענן על המשכן ימים רבים והמקום ההוא איננו טוב בעיניהם והיו חפצים ומתאווים מאד לנסוע מן המקום, אף על פי כן לא יעברו על רצון השם".

ההליכה אחרי ה' היתה מתוך ביטחון מלא, גם בזמנים ובמקומות שבהם היה לעם קשה ותנאי השטח גרמו להם לרצות להקדים ולנסוע אל היעד הבא.

נאמר בפסוק כ: "וַיֵּשׁ אֲשֶׁר יְהִיֶה הָעֲנָן יָמִים מִסְפָּר עַל הַמִּשְׁכָּן עַל פִּי ה' יִחַנוּ וְעַל פִּי ה' יִסְעוּ"

כך היה גם כשהמקום מצא חן בעיניהם והעדיפו להישאר וליהנות ממנו, וכדברי הספורנו :

"שלפעמים היתה חניתם במקום נאות להם ולמקניהם ושם היה שוכן הענן ימים מספר (=ימים מועטים) מכל מקום על פי ה' יחנו. לא מאהבת אותו המקום: ועל פי ה' יסעו. אף על פי שהיו נוסעים מאותו המקום הטוב".

ומוסיף אור החיים הקדוש :

"גם זה מספר משבת ישראל... כשם ש'על פי ה' יחנו' ברצון והשלמת דעת לנוח מהדרך, כמו כן ברצון השלם היו נוסעים הגם שהיו נוהים זמן מועט...".

נאמר בפסוק כא: "וַיֵּשׁ אֲשֶׁר יְהִיֶה הָעֲנָן מֵעֶרֶב עַד בֹּקֶר וְנִעְלָה הָעֲנָן בַּבֹּקֶר וְנִסְעוּ"

היו חניות שבהן עם ישראל שהה זמן מועט ביותר, כמבואר בספורנו :

"שהוא זמן בלתי מוכן ומספיק לצרכי חניה ולצרכי המסע".

"או יומם וְלַיְלָה וְנִעְלָה הָעֲנָן וְנִסְעוּ"

כאן הטורח גדול יותר מאשר בתחילת הפסוק, שכן בתחילת הפסוק חנו רק בלילה, ובלילה ממילא לא מתחילים לפרוק את כל המטענים, ובסוף הפסוק מדובר על חניה קצת יותר ארוכה, יום ולילה, ואם כן כבר הספיקו לפרוק את מטעניהם, וכדברי הרמב"ן :

"כי היו העם סבורים שיעמדו שם ופרקו העגלות והניחו משאם כמנהג הבאים מן הדרך ובהעלות הענן יחזרו לטעון ולא יוכלו לעשות להם תיקון לדרך".

נאמר בפסוק כב: "או ימים או חדש או ימים בהאריך הענן על המשכן לשבן עליו יחנו בני ישראל ולא יסעו ובהעלתו יסעו"

"ימים" פירושו שנה שלימה. לפעמים לא הספיקו לפרוק ולהתארגן, ולפעמים גמרו לפרוק ולארגן את הציוד והתחילו להשתקע, ולפתע עלה הענן ובישר על המשך המסע, כדברי הספורנו :

"וכמו רגע היו מסתלקין תכף והורסים כל הכנותיהם".

נסיעתם וחנייתם היתה בחפץ לב בין אם שהו במקום זמן מועט ובין אם שהו במקום זמן רב.

נאמר בפסוק כג: "על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו את משמרת ה' שמרו על פי ה' ביד משה"

פסוק זה מסכם את הפרק ומדגיש שוב את מעלתם של ישראל ששמו ביטחונם בה' וסידרו את מסעותיהם לפי דבר ה', וכדברי המפרשים.

רמב"ן כתב:

"לומר כי אם יאריך הענן... והמקום ההוא איננו טוב בעיניהם והיו הפצים ומתאוויים מאוד לנסוע מן המקום, אף על פי כן לא יעברו על רצון ה' וכו'... וכן אם יהיה הענן ימים מספר... והיו העם יגעים מאוד... יעשו רצון ה' ללכת אחר הענן... אף על פי שהוא טורח גדול להם... כי הלכו כל הלילה... כי היו סבורים שיעמדו שם ופרקו העגלות".

הספורנו כתב:

"סיפר זכותן של ישראל על לכתם אחריו במדבר... שהיו חונים... אף על פי שהיה מקום תוהו ילל ושימון... סיפר שבקצת אלה הזמנים לא היה להם פנאי לסדר עניינם... וכמו רגע היו מסתלקים תכף והורסים כל הכנותיהם".

אור החיים הקדוש כתב:

"וללמד שבהן של ישראל שהיו הפצים באשר יחפוץ ה'... כשם שעל פי ה' יחנו ברצון והשלמת דעת לנוח מהדרך, כמו כן ברצון השלם היו נוסעים הגם שהיו נחים זמן מועט".

ובעל הליקוטים (בחומש "רב פנינים") כתב:

"הכנעת בני ישראל בנסיעתם... והיה להם להתרעם ולומר הלא אתה ידעת חנותנו ואיך נלך בלילה, אבל הם לרוב הכנעתם היו מיד נוסעים, והכלל שאין פוצה פה ומצפצף בתרעומת על זה, והנהגה זו היה כל הארבעים שנה" וכו'.

מבט לתלמיד

התורה מאריכה ומתארת את המצבים השונים כדי להדגיש את מסירותם של ישראל, שהלכו אחרי ה' במדבר. מפסוקים אלה אנו למדים על אהבת ה' לעמו והשגחתו עליהם ועל אהבת ישראל לה' והקשבתם לדבר ה' לאורך זמן, גם בתנאים קשים.

רעיונות מרכזיים בפרק ט'

- התורה בחרה שלא לפתוח את חומש במדבר בדבר שיש בו אפילו מעט גנאי לישראל.
- קרבן פסח הוא קרבן מיוחד בכך, שלמרות שהיחיד מביא אותו אוכלים אותו בחבורה, ובכך יוצרים מעמד של מעין קרבן ציבור.
- החשק הגדול של האנשים הטמאים שהפסידו את הקרבת הפסח בפסח ראשון, להיות שותפים ולא להפסיד את הקרבן, מעיד על צדיקותם.
- בהליכת ישראל במדבר אין שיקולים של נוחות וכדומה, אלא הכל על פי ה'. בני ישראל בוטחים בה' ועומדים בכל הניסיונות והאתגרים שבדרך.
- נסיעתם וחנייתם של ישראל במדבר היתה בחפץ לב בין אם שהו במקום זמן מועט ובין אם שהו במקום זמן רב.

פרק י'

בפרקנו שלושה נושאים עיקריים:

- א. החצוצרות (פסוקים א-י)
- ב. המסעות (פסוקים יא-כח)
- ג. יתרו מתבקש להצטרף למסע (פסוקים כט-לב)
- ד. ההליכה שלושת ימים (פסוקים לג- לד)
- ה. פרשת ויהי בנסוע הארון (פסוקים לה- לו)

החצוצרות (פסוקים א-י)

פרשיית החצוצרות מהווה שלב נוסף בגיבוש האומה לקראת ייעודה: להיות עם ה' המגלה את שם ה' בארצו.

תקיעת החצוצרות במדבר, היא בעצם הכרזה על אחדות האומה ושאירתה לקראת ייעודה הגדול בארץ ישראל, בה עתידה להתגלות קומת המלכות, וכך אמרו במדרש (במדבר רבה טו, יג):

"אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה: מלך עשיתך, שנאמר: 'ויהי בישורון מלך' (דברים לג, ה), מה מלך כשהוא יוצא תוקעין לפניו, אף אתה עשה לך שתי חצוצרות כסף, כשתכניס את ישראל יהיו תוקעין בהם והן מתכנסין, שנאמר: 'ותקעו בהן ונועדו אליך'."

נאמר בפסוקים א-ב: "וידבר ה' אל משה לאמר. עשה לך שתי חצוצרות כסף מקשה תעשה אתם" משה רבנו מצווה להכין שתי חצוצרות כסף עשויות מקשה אחת. חשיבות עשייתן מקשה אחת מבוארת באברבנאל:

"...כדי שתהיינה יותר חזקות ולא יצא הקול במקומות חבורי פרקיהן."

והרש"ר הירש כתב:

"מקשה – בהקשת קורנם מחתיכה אחת; דבר זה מורה על האחדות והשויון שבין הקורא לנקרא."

הכנת החצוצרות היתה מורכבת ביותר. הקב"ה הראה למשה רבנו בדיוק כיצד לעשותן, ומשה הקפיד לעשותן בדקדוק ובהקפדה על פי ציווי ה', כך שתהיינה חזקות ויפות. ההקפדה על היותן מקשה אחת, מלבד שמירתה על תקינות החצוצרות לאורך זמן ואיכות הקול היוצא מהן, רומזת לקשר האמיץ שבין עם ישראל לריבונו של עולם.

"והיו לך למקרא העדה ולמסע את המחנות..."

השימוש בחצוצרות נעשה בזמנים שונים ולמטרות שונות, ואופן התקיעה משתנה לפי הענין, כמבואר ברש"י:

1. "למקרא העדה" - כשמה רבנו חפץ לאסוף את הנשיאים והעם ולדבר עמהם, תוקעים בשתי החצוצרות כאחת - תקיעה.

2. **"למסע המחנות"** - כשהעם עומד להסתלק ולנסוע ממקום חנייתו, תוקעים בשתי החצוצרות - תרועה ותקיעה לפניו ואחריה.
 3. **"למקרא הנשיאים"** - כשמשה רבנו חפץ לקרוא אליו את הנשיאים לבדם, התקיעה נעשית בחצוצרה אחת בלבד - תקיעה.
 4. **בשעת מלחמה** - בארץ ישראל מריעים בחצוצרות גם בשעת מלחמה.
 5. **בימי שמחה** - ביום שמחתכם בשעת הקרבת קרבנות.
- שתי מטרות עיקריות לתקיעה בחצוצרות:
- א. קריאה לכינוס בעת צרה או לשם שמחה.
 - ב. המלכת מלך (הקב"ה, או משה רבנו שליחו הנאמן).

נאמר בפסוק ג: **"וְתִקְעוּ בַהֶן וְנוֹעְדוּ אֵלַיְךָ כָּל הָעֵדָה אֶל פֶּתַח אוֹהֶל מוֹעֵד"**

סוג התקיעה הראשון נועד לקרוא לעדה אל פתח אוהל מועד, ולצורך זה הציווי הוא לתקוע תקיעה אחת בשתי החצוצרות כאחת.

כשישראל שומעים את תקיעת החצוצרות הם מתאספים ומתאחדים סביב משכן ה' לשמוע את דבר ה' ולקיים מצוותיו. וכך כותב רבי צדוק הכהן מלובלין בספרו **פרי צדיק**:

"על ידי הקולות מתאחדים ישראל, ללמוד תורה ממשה להקריב קרבנות ציבור – כאיש אחד בלב אחד".

נאמר בפסוק ד: **"וְאִם בְּאַחַת יְתִקְעוּ וְנוֹעְדוּ אֵלַיְךָ הַנְּשִׂאִים רָאשֵׁי אֶלְפֵי יִשְׂרָאֵל"**

סוג התקיעה השני נועד לקרוא לנשיאים לבדם, ולצורך זה הציווי הוא לתקוע תקיעה אחת בחצוצרה אחת.

נאמר בפסוקים ה-ז: **"וְתִקְעֶתֶם תְּרוּעָה וְנִסְעוּ הַמַּחֲנֹת הַחֲנִים קִדְמָה. וְתִקְעֶתֶם תְּרוּעָה שְׁנִית וְנִסְעוּ הַמַּחֲנֹת הַחֲנִים תִּימָנָה תְּרוּעָה יְתִקְעוּ לְמַסְעֵיהֶם. וּבְהִקְהִיל אֶת הַקָּהָל תִּתְקְעוּ וְלֹא תִרְיעוּ"**

הסימן למסע המחנות שונה בעיקרו מהסימנים למקרא העדה ולמקרא הנשיאים, שכן בתקיעות אלו נאמרה לשון 'תקיעה' וביסימן מסע המחנות נאמרה לשון 'תרועה', שהיא השמעת קולות קצרים בזה אחר זה. מלבד התרועה היו תוקעים תקיעה אחת לפניו ותקיעה אחת אחריה, כמבואר ברש"י.

מסע בני ישראל במדבר היה מסודר להפליא, כל שבט ושבט ידע את מקומו מסביב למשכן, ובסדר זה צעדו לאורך כל תקופת המדבר. **הרמב"ן** מסביר, שהתקיעה בחצוצרות כסימן למסע המחנות היתה עבור כל קבוצת מחנות בנפרד לפי הסדר הבא: תחילה מחנות המזרח, אחריהם מחנות הדרום ומחנות המערב ולבסוף מחנות הצפון, וכך כתב:

"ונסעו המחנות החנים תימנה – פירש הכתוב שתי תרועות, הראשונה למסע מחנות המזרח (פסוק ה) והשנית למסע מחנות הדרום. ואמר תרועה יתקעו למסעיהם – שיתקעו בן לבל מסעיהם, לומר שיתקעו תרועה שלישית למסע המחנות החונים ימה ורביעית למסע החונים צפונה, כי לכל דגל מסע בפני עצמו".

הספורנו מבאר, שתפקיד ה'תקיעה' היה שונה מתפקיד ה'תרועה'. לדבריו, התקיעה נועדה **לכנס** את המחנות לקראת הנסיעה, כמו התקיעות שנועדו למקרא העדה, וה'תרועה' נועדה **להכריז על תחילת המסע**, וזו לשונו:

"התרועה בשביל נסיעת המקדש והתקיעה עמה בשביל מסעיהם שיקבצו יחד כמו שהיה מקרא העדה והנשיאים בתקיעה בלתי תרועה".

נאמר **בפסוק ח**: **"וּבְנֵי אֶהְרֹן הַכֹּהֲנִים יִתְקְעוּ בַחֲצֹצְרוֹת וְהָיוּ לָכֶם לְחֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם"**

התקיעה בחצוצרות נעשית על ידי כהנים כשרים, על מנת לכבד את המעמד.

מובא **בילקוט שמעוני** (בהעלותך רמז תשכה):

"והיו לכם לחוקת עולם – למה נאמר? – לפי שהוא אומר: 'עשה לך שתי חצוצרות כסף, שומע אני הואיל ועשאו יהו ירושה לבניו? תלמוד לומר: 'והיו לכם לחוקת עולם' – לחוקה ניתנו לדורות, ולא מתנה לדורות. מכאן אמרו: כל הכלים שעשה משה במדבר כשרים היו לדורות חוץ מן החצוצרות".

חז"ל מבחינים בין החצוצרות שעשה משה לצורך תקופת המדבר, שעיקרן להקהיל את העדה, כי אלה היו מצוה לשעתה - לבין מצוות עשיית חצוצרות לדורות, שעשייתם והתקיעה בהן היא "חוקת עולם".

החצוצרות שעשה משה נגזזו לפני מותו (ראה במדבר רבה טו, טו), עם זאת מצוה לדורות להכין חצוצרות כסף ולתקוע בהן בשעת מלחמה ובעת צרה או בימי שמחה.

נאמר **בפסוק ט**: **"וְכִי תִבְאוּ מִלְחָמָה בְּאֲרֻצְכֶם עַל הַיָּצָר הַיָּצָר אֶתְכֶם וְהִרְעַתֶם בַּחֲצֹצְרוֹת וְנִזְכַּרְתֶּם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם וְנוֹשַׁעְתֶּם מֵאִיְבֹיְכֶם"**

התקיעה בחצוצרות בשעת מלחמה, נועדה לעורר את העם לתשובה ותפילה, כדברי הנצי"ב:

"והרעתם, היינו תפילה, שיזעקו ויתעוררו בתפילה עם החצוצרות".

וכך כתב הרמב"ם (הלכות תענית ב, א):

"מצוות עשה מן התורה לזעוק ולהריע בחצוצרות על כל צרה... ודבר זה מדרכי התשובה הוא, שבזמן שתבוא צרה ויזעקו עליה ויריעו, ידעו הכל שבגלל מעשיהם הרעים הורע להן, ככתוב... וזה הוא שיגרום להסיר הצרה מעליהם".

התקיעה בחצוצרות בזמן מלחמה נועדה לעורר אותנו לתשובה ותפילה. ומתוך כך ריבונו של עולם, באהבתו אותנו ובחמלתו עלינו, נותן לנו את הכוח והיכולת לנצח את אויבינו.

נאמר **בפסוק י**: **"וּבְיוֹם שִׁמְחַתְכֶם וּבְמוֹעֲדֵיכֶם וּבְרֵאשֵׁי חַדְשֵׁיכֶם וְתִקְעֶתֶם בַּחֲצֹצְרוֹת עַל עֲלִיתֵיכֶם וְעַל זִבְחֵי שְׁלֵמֵיכֶם וְהָיוּ לָכֶם לְזִכְרוֹן לִפְנֵי אֱלֹהֵיכֶם אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם"**

בעת שמחה נועדו החצוצרות לכנס את הציבור לשמוח לפני ה', וכך דרשו חז"ל **בספרי** (בהעלתך עז):

"וביום שמחתכם – אלו שבתות, 'ובמועדיכם' – אלו שלוש רגלים, 'ובראשי חדשכם' – כמשמעו, 'ותקעתם בחצוצרות'".

ורש"י מבאר :

"על עלתיכם – בקרבן ציבור הכתוב מדבר".

כלומר היו תוקעים בחצוצרות בשעת הקרבת עולות הציבור וזבחי שלמיהם, כמו מוספי השבתות והמועדים וראשי החודשים.

האבן עזרא מוסיף :

"וביום שמחתכם ובמועדיכם... ותקעתם בחצוצרות [השמחה היא לא רק קרבנות המועדים, אלא] ששבתם מארץ אויב, או נצחתם האויב הבא עליכם – וקבעתם יום שמחה".

כלומר חצוצרות המלחמה והצרה - הן גם חצוצרות הישועה.

ואכן מוצאים אנו אצל יהושפט מלך יהודה, שכאשר התבשרו אנשי ירושלים על מפלת המואבים בעמק ברכה, עלו כולם למקדש ותקעו בחצוצרות מתוך שמחה, ככתוב **בדברי הימים ב' (כ, כח) :**

"וַיָּבֵאוּ יְרוּשָׁלַם בְּנֵי לֵוִי וּבְכֹנֹתָיִם וּבְחֻצְרוֹת אֶל בַּיִת ה'."

נתאר לילדים את השמחה הגדולה בזמן החזרה מהמלחמה, ואת ההודיה הגדולה לה' על שעזר לנו לנצח את אויבינו והצילנו מהצר הצורר אותנו. מתוך שבח והודיה עם ישראל מקריב קרבנות של שמחה וכהני ה' תוקעים בחצוצרות.

ניתן לשאול את הילדים : כיצד יתכן שאותן חצוצרות משמשות את ישראל גם בימי צרה וגם בימי שמחה?

ולהשיב, שיש בכך רמז, שמי שמתעורר לתשובה, ומריע בחצוצרות בזמני התעניות, וזועק אל ה' בעת צרה - מובטח הוא, שיזכה לתקוע בחצוצרות אלו גם בזמן הישועה והשמחה.

המסעות (פסוקים יא-כח)

עם ישראל מסודר בחנייתו, והחצוצרות הקוראות למסע כבר מוכנות. עם ישראל ערוך לצאת למסעותיו, וכפי שראינו בפרק הקודם, תקופת המסעות כללה בתוכה ניסיונות לא פשוטים, ואף על פי כן עם ישראל עמד בהם בגבורה ובשמחה, מתוך נאמנות לדבר ה' ורצון להתקדם לארץ ישראל.

בפסוקים הבאים התורה מתארת את סדר הנסיעה, ומדגישה שתי נקודות עיקריות :

א. סדר המחנות בזמן הנסיעה.

ב. סדר הפירוק של משכן ה' לקראת המסעות.

המסע הראשון החל לאחר ששהו ישראל בהר סיני מאז מתן תורה, במשך שניים עשר חודש פחות עשרה ימים, כמבואר **ברש"י :**

"בהדש השני – נמצאת אתה אומר שנים עשר חודש חסר י' ימים עשו בחורב, שהרי בראש חודש סיון חנו שם ולא נסעו עד עשרים באייר לשנה הבאה".

לאחר שהייה ארוכה למרגלות הר סיני ראו ישראל את הענן עולה ושמעו את תקיעת החצוצרות. הכרזה זו מבשרת על המסע הראשון מהר סיני לקברות התאווה שבמדבר פארן. עם ישראל מתקדם לעבר ארץ ישראל בשמחה ובהתרגשות גדולה.

עם עליית הענן נכנסו אהרן ובניו אל הקודש ופרקו את הפרוכת וכיסו בעזרתה את הארון, ובכיסויים מיוחדים אחריים את שאר הכלים. לאחר מכן באו בני גרשון ובני מררי ופירקו את המשכן והעמיסו אותו על העגלות, ועמדו מוכנים לקראת התחלת המסע.

קריאת פסוקים אלה צריכה להיות באוירה של שמחה והתרגשות. ויש נוהגים אף בשעת קריאת התורה לקרוא את סדר המסעות במנגינה מיוחדת, המביעה את השמחה וההודיה לה' על המסע לארץ ישראל.

הדגל הראשון שנוסע, הוא דגל מחנה יהודה, ומיד אחריו נוסעים בני גרשון ובני מררי עם העגלות הטעונות בחלקי המשכן.

הדגל השני שנוסע, הוא דגל מחנה ראובן, ומיד אחריו, במרכז המחנה, נוסעים בני קהת עם הארון וכלי הקודש מכוסים ונתונים על מוטות.

הדגל השלישי הוא דגל מחנה בני אפרים, והמאסף לכל המחנות הוא מחנה בני דן.

למעשה, מקומו של מחנה דן הוא בצפון, ומחנה אפרים מאחוריו במערב (ראה במדבר ב, יח-כה), כלומר מקומו של מחנה דן אינו בסוף המחנה אלא באמצעו, אבל מכיון ששלושת השבטים שבדגל מחנה דן היו מרובים משלושת השבטים שבדגל מחנה ראובן אשר בדרום, וכן מדגל מחנה אפרים שבמערב, והתפשטו על פני מרחב גדול עד לאחורי מחנה אפרים, לכן הוטל עליהם להיות ה'מאספים', וכל מי שהיה מאבד דבר, היו בני דן מוצאים ומחזירים לו, וכדברי רש"י:

"מאסף לכל המחנות – תלמוד ירושלמי, לפי שהיה שבטו של דן מרובה באוכלוסין היה נוסע באחרונה וכל מי שהיה מאבד דבר היה מחזירו לו".

יתרו מתבקש להצטרף למסע (פסוקים כט-לב)

יתרו שימש בתפקיד נכבד, הוא היה כהן מדין. חכמתו הרבה הביאה אותו לבחון את כל הדתות שבעולם, עד שבחר להתגייר ולהצטרף לעם ישראל.

יתרו היה אדם טוב ומוסרי. נבקש מהילדים לנסות להיזכר במפגש הראשון אתו, ולמצוא את הפסוק שממנו לומדים על טוב ליבו.

בספר שמות (ב, כ) נאמר: "וַיֹּאמֶר אֵל בְּנֹתָיו וְאִי לָמָּה זֶה עֹזְבֶתְךָ אֶת הָאִישׁ קְרָאֵן לוֹ וַיֹּאכַל לֶחֶם"

כשיתרו הבין שאיש מצרי הציל את בנותיו מפני הרועים, מיד הוא ביקש לדאוג לו ולהכיר לו טובה.

בהמשך אנו פוגשים את עצת יתרו למשה רבנו בענין סדרי המשפט, מתוך דאגה לשלומו של משה ולהתייעלות סדרי המשפט בישראל.

על זכויותיו של יתרו אנו לומדים ממקור נוסף. חז"ל אומרים **בשמות רבה (א, ט)**:

"אמר רבי חייא אמר רבי סימון: ג' היו באותה עצה – בלעם ואיוב ויתרו. בלעם שיעין –

נהרג, איוב ששתק – נידון ביסורין, יתרו שברח – זכו בניו וישבו בלשכת הנזית".

יתרו נמנה בין יועציו של פרעה, וכשפרעה נמלך בו כיצד להשמיד את עם ישראל, יתרו ברח ונמנע מלשתף פעולה.

גם בהמשך הדרך, לאחר הכניסה לארץ ישראל, היה קשר של ידידות בין הקיני בני יתרו שהתיישבו בסיני, בנגב ובצפון הארץ, ובין ישראל.

משה רבנו ראה את המאמצים שעשה יתרו כדי להתקרב לעם ישראל, וכינהו 'חובב'. בכך ביטא משה רבנו את אהבת התורה של יתרו חותנו. וכך כתב רש"י (פסוק כט):

"ושמות הרבה היו לו... חובב, על שחיבב את התורה".

יתרו זכה לראות הרבה מהניסים שאירעו לעם ישראל במדבר, ואף סייע בעצותיו המחכימות. בשל רצונו העז להיות חלק מעם ישראל החליט משה להציע לו להצטרף לעם ישראל במסעו לארץ ישראל. אמנם יתרו לא יוכל לקבל נחלה בארץ, אבל מקום היה בעיר יריחו שיוחד כנחלה עבור השבט שעתידי בית המקדש להיבנות בחלקו, ובינתיים, בכל אותן ארבע מאות וארבעים שנה שמכניסת ישראל לארץ ועד בנין הבית, ניתן חלק זה לבני הקיני באופן זמני. וכדברי רש"י (פסוק לב):

"והיה הטוב ההוא וגו' – מה טובה המיבו לו אמרו כשהיו ישראל מחלקין את הארץ היה דושנה של יריחו ת"ק אמה על ת"ק אמה והניחיהו מלחלוק. אמרו, מי שיבנה בית המקדש בחלקו הוא ימלנו, ובין כך ובין כך נתנוהו לבני יתרו ליונדב בן רכב, שנאמר: 'ובני קני חותן משה עלו מעיר התמרים' וגו' (שופטים א, מז)".

התורה לא מספרת אם יתרו נענה לעצת משה או לא, והמפרשים חלוקים בכך. בספר שמות (יח, כז) מסופר שיתרו חזר לארצו ולא הצטרף למסע ישראל, וברש"י שם מבואר שחזרתו היתה כדי לגייר את בני משפחתו, אך לאחר שגייסם שב והצטרף לבני ישראל, ולכן קיימו בו ישראל את הבטחת "והטבנו לך" ונתנו לבני בניו את דושנה של העיר יריחו.

פרשת "ויהי בנסוע הארון"

נאמר בפסוקים לה-לו: "וַיְהִי בְּנִסְעֵ הָאָרֶץ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה קִוְּמָה ה' וַיַּפְצוּ אֵיבֵיךָ וַיִּנְסוּ מִשְׁנֵאֵיךָ מִפְּנֵיךָ. וּבְנַחֲזָה יֹאמֶר שׁוֹבָה ה' רַבָּבוֹת אֲלֵפֵי יִשְׂרָאֵל"

פסוקים אלה מהווים פרשיה בפניה עצמה, ויש אומרים אף ספר בפני עצמו, כפי שנפרט בהמשך. פרשיה זו אמנם קצרה ומונה שני פסוקים בלבד, אך חז"ל לומדים ממנה יסודות חשובים לדורות.

בספר התורה, כתובות אותיות נו"ן הפוכות לפני ואחרי פסוקים אלה, כדי להפריד אותם מן הפסוקים שלפניהם ולאחריהם. סימונים אלה הם תופעה יחידאית בכל התורה. העמידה על משמעות הנוני"ם ההפוכות, תסייע לנו להבין את משמעות הפסוקים.

הגמרא בשבת (קטז ע"א) אומרת:

"תנו רבנן: 'ויהי בנסע הארון ויאמר משה, פרשה זו עשה לה הקדוש ברוך הוא

סימניות מלמעלה ולמטה... רבי אומר: ... מפני שספר השם הוא בפני עצמו...".

לפי דעת רבי, הפרדת שני הפסוקים על ידי הנוני"ם ההפוכות באה ללמד שיש לפסוקים אלה חשיבות של ספר בפני עצמו. כלומר ספר במדבר נחלק לשלושה ספרים ומספר הספרים בתורה הוא שבעה - שבעה שְׁבַעֵי תורה (בראשית, שמות, ויקרא, במדבר עד ויהי בנסוע הארון), ויהי בנסוע הארון, משם עד סוף במדבר, וחומש דברים). חלוקה זאת מלמדת על מעלת שני הפסוקים שבתוכם המהווים ספר חדש ודורשת מאתנו להתבונן בתוכנו של ספר זה ולהבין במה חשיבותו.

מבאר הרצי"ה בשיחותיו (במדבר עמ' 94) :

"בפרשה שלנו מתחילים הנדודים, וריבוננו של עולם אתנו בנסיעתנו. ארון ה' מתגלגל' אתנו. 'ויהי בנסוע הארון! בספר 'הכוזרי' מוסבר שלפעמים נאמר 'ארון ה' והכוונה לקב"ה, כפי שנמצא בפרשתנו 'ויהי בנסוע הארון ויאמר משה קומה ה'... ובנוחו יאמר שובה ה', כי אורייתא וקודש אבריק הוא חד הוא (התורה והקב"ה אחד הם). ה' נמצא אתנו גם בדרך, 'במדבר הגדול והנורא'. ריבוננו של עולם בדרך! 'שכינתא בגלותא'. עובדה זאת כל כך חמורה וחשובה עד כדי כך ששני פסוקים אלה קובעים ספר מיוחד בפני עצמו... חומש מיוחד של ריבוננו של עולם הסובל גלות ונדודים אתנו... 'עמו אנכי בצרה'."

ברוב אהבתו וחיבתו לישראל עוזב הקב"ה עליונים ותחתונים ומשרה שכינתו על ישראל עמו ומלווה אותם בכל נדודיהם. בכך מתגלה מעלתם של ישראל בעולם, "קודש אבריק הוא, אורייתא וישראל חד הוא!"

מדובר בערך עליון ויסודי שמפאת חשיבותו הגדולה נחשב כ'ספר בפני עצמו'.

מין הרב קוק **בשמונה קבצים** (קובץ ח, קנז) מוסיף נקודה נוספת :

"אורו של משיח על ידי אורה של תורה, הוא האור הזורה בפרשת 'ויהי בנסוע הארון', שנכתב באמצע בין פורענות לפורענות – אורו של משיח שאינו מתיירא מחוצפא, לא מעזיבת התורה ובריחה מבית הספר דבפסוק 'ויסעו מהר ה' [נראה רמב"ן במדבר י, לה], ולא מהתאוננות והשפלה עד לכדי התאוות תאוה ותביעת בשר".

לא רק בשעת הנדודים משרה ה' שכינתו על ישראל אלא אף בתוך נפילותיהם, וכדברי הגמרא **ביומא** (נו ע"ב): "השובן אתם בתוך טומאתם" – אפילו שעה שהן טמאים שכינה עמהן". הופעת פסוקי 'ויהי בנסוע' בין פסוקי הפורענויות מלמדת אותנו שגם בשעות המשבר הקשות ביותר של ישראל, ה' שוכן בקרבם.

מדוע מבין כל האותיות נבחרה דווקא האות נו"ן לסמן את ההפרדה בין הפרשיות, ומדוע הפכוה?

האות נו"ן היא עדות לנפילת ישראל, שנאמר: "נִפְלָה לֹא תוֹסִיף קוּם בְּתוֹלַת יִשְׂרָאֵל" (עמוס ה, ב). הפורענויות שלפני פסוקי 'ויהי בנסוע' ושלאחריהם, מעידות על נפילה. אך בתוך נפילה גדולה זאת מתגלה גם חיבת ה' אליהם ומעלתם. ואולי זאת הסיבה שהנו"ן הפוכה, לרמז שהנפילה עתידה להתהפך ולברר את גדולתם של ישראל, שכן אין הקב"ה נמנע מלהיות עם ישראל גם בשעת נפילתם, כי לעולם נפילתם של ישראל אינה זמנית ומקרית.

לאחר הבנת המהות והחשיבות, נעבור לפירוש הפסוקים :

”קוֹמָה הִ”

לגבי הקב"ה לא שייך לדבר על 'קימה' או 'ישיבה', אם כן מה משמעות הפסוק? **האבן עזרא** מבאר: ”קומה ה' – כדרך בני אדם לעמוד להלחם. וטעם 'ויפוצו', כאשר יראו שקמת לעשות מלחמה, מיד יפוצו אויבך...”.

כמו שבני אדם קמים להילחם באויביהם, כך אנו מבקשים מה' שילחם מלחמותינו ויכריע את אויבינו במערכה.

”וַיִּפְצוּ אֹיְבֵיךָ וַיִּנְסוּ מִשְׁנֵאֵיךָ מִפְּנֵיךָ”

כתב רש"י :

”משנאיך – אלו שונאי ישראל, שכל השונא את ישראל שונא את מי שאמר והיה העולם, שנאמר: 'ומשנאיך נשאו ראש' (תהלים פג, ג), ומי הם, על עמך יערימו סוד”.

שונאי ישראל שבכל הדורות אינם שונאים רק את ישראל, הם שונאים את ריבונו של עולם ומתוך כך מתגברת שנאתם גם על עם ה' המופקד על קיום דבר ה' בעולם. בה' אינם יכולים לפגוע, ולכן הם מנסים לפגוע בעם ישראל.

”וַיִּבְנְחָה יֵאמֶר שׁוֹבָה הִ”

כתב הדעת זקנים מבעלי התוספות שבמילים אלו ישנה תפילה ובקשה, וזו לשונו :

”יהי רצון שישובו כל האלפים והרבבות של ישראל למקומם במספרם ולא יחסר מהם איש...”.

אנו מבקשים ומתפללים שישובו כל יושבי הגלות לארצנו ארץ ישראל, ולא יחסר מהם איש. וכשישבו ישראל למקומם, גם ה' ישוב למקומו וישרה שכנתו.

וכך אמרו חז"ל ב**ילקוט שמעוני** (פרשת בא רמז רי) :

"כל מקום שגלו ישראל כביכול שכינה גלתה עמהם, גלו למצרים שכינה עמהם, שנאמר: 'הנגלה נגליתי אל בית אביך' וגו', גלו לבבל שכינה עמהם, שנאמר: 'למענכם שולחתי בבלה', גלו לעילם שכינה עמהם, שנאמר: 'ושמתי כסאי בעילם', גלו לאדום שכינה עמהם, שנאמר: 'מי זה בא מאדום', וכשהם חוזרין שכינה חוזרת עמהם, שנאמר: 'ושב ה' את שבותך'".

"ה' רבבות אלפי ישראל"

כתב הספורנו:

"ה' רבבות אלפי ישראל – כמו 'ה' צבאות אלפי ישראל', כאמרם ז"ל: לא נקרא 'צבאות' אלא על שם צבאות ישראל".

גילוי שמו יתברך בעולם הוא על ידי המון בית ישראל שהולכים בדרכיו ומקיימים מצוותיו.

מבט למורה

פסוקי 'ויהי בנסוע הארון' הם פסוקים יסודיים וחשובים עד כדי כך שהם מהווים 'ספר בפני עצמו'. לכן נדגיש פסוקים אלה ונעמוד בהרחבה על המסר החשוב העולה מהם, והוא: אהבת ה' לישראל והשכנת שכינתו בתוכם גם בשנות נדודיהם במדבר, גם בנפילותיהם ובגלויותיהם, וגם בשנים של תחיה וישועה. הכרה זו שמרה על עם ישראל בכל הגלויות וגלתה את סגולתו ואת היותו עם נבחר מכל העמים - עם ה' לנצח נצחים.

להוסיף למסרים :

פרשת "ויהי בנסוע הארון"

מעלת בני ישראל - מרוב אהבת ה' לעמו, ה' השרה שכינתו בקרב ישראל גם בשנות הנדודים במדבר וגם בשעת צרה ונפילה. על ידי כך מתגלה מעלתם של ישראל, שהם אהובים לפני ה' וה' חפץ ביקרם גם בשעות משבר ונפילה.

מעלת בני ישראל קובעת ספר לעצמו - ההבנה שריבונו של עולם נמצא עם ישראל בצרתם ובטומאתם מתוך דאגתו ואהבתו אותם, יסודית וחשובה עד כדי כך שהיא קובעת ספר נפרד.

רשעות שונאי ישראל - שונאי ישראל שבכל הדורות אינם שונאים רק את ישראל, הם שונאים את ריבונו של עולם ומתוך כך מתגברת שנאתם גם על עם ה' המופקד על קיום דבר ה' בעולם.

מעלת ארץ ישראל - כשישבו ישראל לארצם, גם ה' ישוב למקומו וישרה שכינתו.

רעיונות מרכזיים בפרק י'

- שתי מטרות עיקריות לתקיעה בחצוצרות: א. קריאה לכינוס בעת צרה או לשם שמחה.
ב. המלכת מלך (הקב"ה, או משה רבנו שליחו הנאמן).
- חז"ל מבחינים בין החצוצרות שעשה משה לצורך תקופת המדבר, שעיקרן להקהיל את העדה, כי אלה היו מצוה לשעתה - לבין מצוות עשיית חצוצרות לדורות, שעשייתם והתקיעה בהן היא "חוקת עולם".
- התקיעה בחצוצרות בשעת מלחמה, נועדה לעורר את העם לתשובה ותפילה.
- בעת שמחה נועדו החצוצרות לכנס את הציבור לשמוח לפני ה'.
- מתוך שבח והודיה עם ישראל מקריב קרבנות של שמחה וכהני ה' תוקעים בחצוצרות כשמנצחים במלחמה.
- מי שמתעורר לתשובה, ומריע בחצוצרות בזמני התעניות, וזועק אל ה' בעת צרה - מובטח הוא, שיזכה לתקוע בחצוצרות אלו גם בזמן הישועה והשמחה.
- השמחה וההודיה לה' על המסע לארץ ישראל.
- יתרו היה אדם טוב ומוסרי והיתה לו אהבת תורה, לכן משה החליט להציע לו להצטרף לעם ישראל במסעו לארץ ישראל.

פרק יא

בפרקנו שישה נושאים עיקריים:

1. חטא המתאוננים ועונשם (פסוקים א-ג)
2. חטא המתאווים ושבח המן (פסוקים ד-ט)
3. תלונת משה לפני ה' (פסוקים י-טו)
4. ציווי ה' על הוספת הזקנים להנהגה וסיפוק הבשר (פסוקים טז-כב)
5. האצלת הרוח על שבעים הזקנים והתנבאות אלדד ומידד (פסוקים כג-ל)
6. ירידת השליו ועונש המתאווים (פסוקים לא-לה)

חטא המתאוננים ועונשם (פסוקים א-ג)

בפרקים הקודמים למדנו על ההכנות בדרך לארץ ישראל ועל זריזותם וצדיקותם של בני דור המדבר. למדנו על שבחם של הנשיאים שהקריבו את קרבנות המשכן, על זריזותו של אהרן בקיום מצוות הדלקת המנורה, על זריזותם של הלויים, ועל זריזותם של ישראל בהכשרת הלויים לתפקידם. עוד למדנו, על הרצון החזק של העם לזכות להקריב קרבן פסח ועל הליכת ישראל במדבר על פי ה' למרות סכנות המדבר. כעת אנו מגיעים לפרשיה שעוסקת בכישלונם של ישראל, וממנה נוכל ללמוד כיצד ה' מדריך את ישראל גם במצבים מורכבים, בשעות משבר.

בפרקים הקודמים נפגשנו עם הכינויים "בני ישראל" או "העדה", וכאן בפרשיית המתאוננים אנו נתקלים בכינוי חדש - "העם", וכך נאמר בפסוק א: **"וַיְהִי הָעָם כְּמִתְאֲנִיִּים רַע בְּאֲזְנֵי ה'",** וכתב רש"י: **"אין 'העם' אלא רשעים"**.

בעקבות דברי רש"י נסביר לילדים שחטא המתאוננים נגרם על ידי אנשים רשעים שגררו אחריהם את השאר.

האם היתה להם סיבה אמיתית להתאונן ולהתלונן?

על שאלה זו משיב רש"י:

"אין מתאוננים אלא לשון 'עלילה' – מבקשים עלילה היאך לפרוש מאחורי המקום".

והספורנו כתב:

"על טורח הדרך, לא מתאוננים בליבם באמת, כי לא היתה אצלם שום סיבה ראויה לזה שיתאוננו".

נשאל את התלמידים: איזו מילה או אות בפסוק מוכיחה שהתלונה היתה לשווא?

נאמר: **"כמתאוננים"**, בכ"ף-הדמיון, כלומר העם היה כמו מתאוננים, ולא מתלוננים באמת, כי התלונות היו תלונות שווא.

עדיין צריך להבין מהו הרקע לתלונה, מה הביא את העם להתלונן.

הרמב"ן מסביר שתלונת העם באה בשל העובדה שעזבו את הר ה', לאחר תקופה ארוכה, כמעט שנה שלימה (מראש חודש סיון בשנה הראשונה ועד כ' באייר בשנה השניה), שישבו בו, וזו לשונו:

"כי כאשר נתרחקו מהר סיני שהיה קרוב ליישוב ובאו בתוך המדבר הגדול והנורא במסע הראשון היו מצטערים בעצמם לאמר מה נאכל ומה נשתה ואיך נסבול העמל והעינוי... כי היו כואבים ומצטערים... כי היו מדברים במר נפשם..."

לאחר חניה ארוכה למרגלות הר סיני, נצטוו ישראל לצאת לדרכם ולהמשיך במסע במדבר השממה. הם כבר התרגלו לתנאי המקום והשתקעו בו, והעזיבה היתה קשה להם מאוד. ניתן להוסיף ולומר, שגם מבחינה רוחנית היה קשה להם לעזוב את הר סיני שבו זכו לקבל את התורה. המעבר מהר סיני למדבר השממה הביא אותם לידי כישלון.

רש"י מוסיף, שתלונת העם נבעה מכך שלא היו רגילים להליכה מאומצת וממושכת לאחר החניה הארוכה למרגלות הר סיני, וכך כתב:

"אמרו אוי לנו כמה לבטנו בדרך הזה שלשה ימים, שלא נחנו מענוי הדרך".

נשאל את התלמידים: אם הדרך היתה כל כך קשה, מדוע ה' כועס על תלונת העם?

לאחר שנשמע את תשובותיהם נסביר, שה' נותן לנו כוחות לעמוד בניסיונות. ה' לא מעמיד אדם או עם בניסיון שאינו יכול לעמוד בו. יש לנו יכולת להתגבר על המכשולים ולהתעצם על ידם. תפקידו של הניסיון הוא לרומם את העם ולהוציא אל הפועל את הכוחות הטמונים בקרבו.

בנוסף, עלינו לזכור שבני ישראל היו במעלה גדולה, ה' נתן להם את התורה וכולם ראו כיצד ה' אוהב את ישראל ורוצה בטובתם. היה מצופה מהם, שלמרות הקשיים יעמידו לנגד עיניהם את המטרה המשמחת: אמנם ההליכה מאומצת וממושכת, אבל בסופו של דבר היא תביא אותם אל המטרה הנכספת, והם יגיעו אל הארץ הטובה שכל כך חיכו לזכות בה, וכדברי **רש"י**:

"אני הייתי מתכוון לטובתכם, שתכנסו לארץ מיד".

ארץ ישראל היא הארץ שהובטחה לאבותינו. אם רגשות השמחה והאמונה היו ממלאים את לב העם כראוי, הם לא היו מרגישים את קשיי הדרך, וכך כתב **הרמב"ן**:

"והיה רע בעיני ה', שהיה להם ללכת אחריו בשמחה ובטוב לבב מרוב כל טובה אשר נתן להם..."

"וַיִּשְׁמַע ה' וַיַּחַר אַפּוֹ וַתִּבְעַר בָּם אֵשׁ ה' וַתֹּאכַל בְּקִצָּה הַמַּחֲנֶה"

'חרון אף' הוא ביטוי לכעס גדול. כשאדם כועס ניכר הדבר גם באפו, וכדברי **רש"י בספר שמואל ב'** (כב, ט):

"עלה עשן באפו – כן דרך הכועס יוצא עשן מנחיריו... וזהו כל לשון 'חרון אף', שהאף נוחר ומעלה הבל".

לא נאריך בזה, משום שהסברה מפורטת עלולה להיתפש כהגשמה. נאמר את הדברים בצורה פשוטה ונתקדם.

במי פגעה האש הבווערת?

האש פגעה "בקצה המחנה", ו**ברש"י** מובאים שני פירושים לביטוי זה:

”בקצה המחנה – במוקצין שבהם לשפלות, אלו ערב רב.

רבי שמעון בן מנסיא אומר: בקצינים שבהם ובגדולים”.

הפירוש הראשון מובן יותר. לפיו, העונש הגיע לחוטאים עצמם.

אולם ניתן להביא גם את הפירוש השני, ולהסביר שכשהעם חוטא, האחריות לכך מוטלת גם על מנהיגי העם, שהיו צריכים לרומם את רוח העם ולדאוג לכך שלא יבואו לידי כישלון.

נאמר בפסוק ב: **”וַיִּצְעַק הָעָם אֶל מֹשֶׁה וַיִּתְפַּלֵּל מֹשֶׁה אֶל ה' וַתִּשְׁקַע הָאֵשׁ”**

בפסוק זה מתוארות שלוש תגובות בזו אחר זו: תגובת העם, תגובת משה ותגובת ה'.

העם - ”ויצעק העם אל משה” (שיתפלל לה' בעבורם - רלב"ג).

משה - ”ויתפלל משה אל ה'”.

הקב"ה - ”ותשקע האש”.

ה' שומע את תפילת משה ומפסיק את האש שבוערת בקצה המחנה.

רש"י מביא כאן משל :

”ויצעק העם אל משה – משל למלך בשר ודם שכעס על בנו והלך הבן אצל אוהבו של אביו ואמר לו: צא ובקש עלי מאבא”.

משל זה מדגיש בפני הילדים את הקשר והאהבה שבין הקב"ה למשה ולישראל, וכן את הקשר הטוב שיש בין ישראל למשה, לכן כדאי ללמוד אותו עם הילדים.

נצל את ההזדמנות ונדבר עם הילדים על משל ונמשל. נשאל אותם: מתי ומדוע משתמשים במשל, ונסביר שהמשל ממחיש יותר את הדברים ועוזר לנו לזכור אותם ולהפנים אותם.

נוכל לסדר את הדברים בטבלה:

משל	נמשל
מלך	הקב"ה
בן	עם ישראל
אוהבו של המלך	משה

לבסוף נשאל את הילדים, מה אנו לומדים ממשל זה, ונציין שלוש נקודות:

- א. ה' אוהב אותנו גם כשהוא מעניש אותנו. זה כמו אבא שאוהב את ילדיו, ודווקא בגלל זה, לפעמים הוא מעניש אותם, כדי שילכו בדרך הישר ולא יכשלו.
- ב. ה' אוהב את משה רבנו.
- ג. עם ישראל אוהב את משה ובוטח בו שיושיע אותו ויתפלל עליו בעת צרה.

"וְהַשְׁקַע הָאֵשׁ"

רש"י מסביר:

"שקעה במקומה בארץ, שאילו חזרה לאחת הרוחות היתה מקפלת והולכת כל אותו הרוח".

ה' אוהב את עמו ונזהר שלא ייפגע מי מהם שלא לצורך, לכן האש שקעה במקומה ולא נלקחה על ידי רוח נושבת, שעלולה היתה לגרום לאש לפגוע בדרכה באנשים נוספים מבני ישראל.

והספורנו כתב, שהתרחש כאן נס על טבעי, שנועד לחזק את האמונה בה':
"נגד טבע האש, למען יכירו שהיה פלא בלתי טבעי...".

נאמר בפסוק ג': "וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא תְּבַעְרָה כִּי בְעָרָה בָּם אֵשׁ ה'"

ניסיון זה לימד את ישראל כיצד להתגבר בשעת משבר. משה רבנו רוצה שהעם יפנים את הלימוד החשוב הזה, ולכן הוא מכריז על שם המקום וקורא לו 'תבערה'. כך לאורך כל הדורות יזכרו ישראל כיצד מתנהגים בשעת משבר, וכדברי הרלב"ג שכתב:

"ולפרסם ענין זה המופת קרא שם המקום ההוא תבערה".

בפסוקים הבאים נראה שמקום זה מכונה גם 'קברות התאוה'. **הרמב"ן** (לפסוק ג) מסביר, שרק 'קצה המחנה', שבו פגעה האש, נקרא 'תבערה', והמקום כולו נקרא 'קברות התאוה'.

חטא המתאוים ושבת המן (פסוקים ד-ט)

נאמר בפסוק ד': "וְהָאֲסַפְּסָף אֲשֶׁר בְּקִרְבּוֹ הִתְאוּ תְּאוֹה"

עבירה גוררת עבירה. עם ישראל עדיין לא עזב את 'תבערה' (כמבואר ברמב"ן) וכבר נכשל בחטא נוסף. התורה מדגישה שגם הפעם נגררו ישראל אחרי הרשעים, וכדברי רש"י:

"אלו ערב רב שנאספו אליהם בצאתם ממצרים".

ורס"ג כתב:

"תערובת שביניהם מעמים אחרים".

אמנם עיקר האשמה מוטלת על הרשעים, אולם בני ישראל נגררו והצטרפו.

"וַיֵּשְׁבוּ וַיִּבְכוּ גַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ מִי יֹאכְלֵנוּ בְּשֵׁר"

בני ישראל היו עבדים במצרים במשך מאתיים ועשר שנים, ועל כן גם כאשר הלכו במסירות אחרי ה' במדבר, עדיין נשאר בהם משהו מהנפש העבדותית. עם ישראל עבר במדבר תהליך של השתחררות מעבדות מצרים ולאט לאט הכירו יותר ויותר בגדלות תפקידם.

הקב"ה דאג לבני ישראל וסיפק כל צרכיהם במדבר, מידי יום הוריד להם מן השמים, והנה באו 'האספסוף' והתחילו להסית את העם ולעורר את תאוותו, עד שאמרו כולם: "מי יאכילנו בשר".

במילים אלו חבויות שתי תלויות מרכזיות:

1. **בשר בכל יום ולא רק מידי פעם** - אמנם היו להם בהמות ומידי פעם הם אכלו בשר, אך תלונתם היתה שהם רוצים בשר בכל יום ולא רק מידי פעם, וכדברי הרמב"ן:
"לא היה לכל העם בשר לאכול בכל יום, אף על פי שאכלו ממנו פעמים רבות. והיה למקצתם מקנה ואכלו ממנו הגדולים, כמנהג המחנות ומקומות היוקר".
מלבד זאת, השליו התחיל לרדת לישראל שנה קודם לכן, בט"ו באייר, ומדוע התלוננו? על כך משיב הרמב"ן **בספר שמות** (טז, יב), שהשליו ירד בכמות קטנה או שלא ירד בקביעות, לכן התלוננו. וזו לשונו:
"וענין השליו השני בקברות התאוה, כי לא בא להם ממנו עתה לשובע... ויתכן שהיו גדוליהם לוקטין אותנו, או שהיה מזדמן לחסידים שבהם, וצעיריהם היו תאבים לו ורעבים ממנו... ועל דרך הפשט היו כל מעשה השליו לעתים".

מבט למורה

לפי הרמב"ן יש בסיס של אמת בתלונת העם, כפי שהסברנו, אולם לפי פירוש רש"י, חטא העם חמור יותר מכיון שהיה להם בשר בשפע, וכך כתב:

"וכי לא היה להם בשר, והלא כבר נאמר: 'וגם ערב רב עלה אתם וצאן ובקר' וגו' (שמות יב, לח). ואם תאמר: אכלום. והלא בכניסתם לארץ נאמר: 'ומקנה רב היה לבני ראובן' וגו' (במדבר לב, א), אלא שמבקשים עליה".

בפסוק ה' מבאר רש"י שבמצרים לא קיבלו ישראל שום דבר בחינם, אלא תמורת עבודה קשה. אם כן מדוע התלוננו ישראל, הרי כעת מצבם טוב יותר ממה שהיה להם במצרים?

נוכל להביא את דברי רש"י ולהסביר, שכשלא מכירים טובה ונותנים מקום לתאוה, אז החטא הולך ומחמיר, ומגיעים לטענות שאין להן כל יסוד.

2. **אוכל מגוון ולא רק מן** - במצרים הם אכלו סוגים שונים של מאכלים בחינם, הם היו עבדים וכעבדים היו כאלה שקיבלו אוכל מאדוניהם, וכדברי הרמב"ן:

"לפי פשוטו כי היו הדיינים המצריים מעבידין אותן למשוך הדגים... והיו נותנים להם מן הדגים כמנהג כל פורשי מכמורת...".

שתי הטענות שהזכרנו נובעות מבקשת תאוה. אפשר היה להסתדר גם בלעדיו, והקב"ה מצפה מבני ישראל, שבגלל מעלתם וקדושתם, יידעו לעצור את תאוותיהם. במקום להתלונן על מה שאין, היו צריכים ישראל לראות את כל מה שיש, ולהודות ולשבח את ה' על כל הטוב שהם מקבלים, ולא להיגרר לתאוות.

בתרגום יונתן מבואר, שהקושי של ישראל היה, שהיו צריכים לצפות מידי בוקר למן שירד להם מן השמים ולא היה להם אוכל מזומן מראש, וזו לשונו:

"אַלְהֵן לְמָנָא אֲנֵן מְסַתְכֵיין בְּמִסְפַּן דְּמוֹדִיק מְגִיטָא מְדִיא".

כלומר ישראל היו מצפים למן, כמו עני שמביט ורואה קערה שמביאים לו בידים כשחסר לו אוכל.

דברים דומים כתב הרמב"ן:

"שאפילו המזון שאנו חיים בו איננו בידנו... אבל נתאוה לו ונשא עינינו אליו בכל עת".

בעקבות דברי הרמב"ן, שקשה היה לישראל לצפות למן שיבוא בכל יום, נוכל לשאול את הילדים: מדוע הוריד ה' את המן בכל בוקר מחדש ולא הוריד הרבה בבת אחת?

נסביר שירידת המן מידי בוקר מחדש, רוממה את העם וחיזקה אצלו את מידת הביטחון בה', וכן על ידי כך התנהגו כראוי מחשש שאם לא יתנהגו כשורה לא ירד להם מן ביום שלמחרת, וכדברי **העקדת יצחק**:

"אמנם עיקר רעתם הבאה באזני ה', כי הם היו בוחרים בשחרור נפשם... אל עול התורה והמצוה, כי לרוע מזגם היה זה להם לטורה ולמשא... ועיקר הכוונה כי מאסו בה' ובתורתו ורצו להיות חופשים מן המצוות... שהוא קשה להם שתהיינה עיניהם תלויות וכלות אל המן כל היום אם ירד או לא ירד..."

כדי להדגיש את הרדיפה החומרית שתקפה את העם, לעומת הציפיה מהם להיות אנשי רוח, נוכל לבקש מהילדים לספור כמה פעמים מוזכרת בפרקנו המילה **'בשר'** וכמה פעמים מוזכרת המילה **'רוח'**. מעניין גלות שהמספר שווה, כנגד כל פעם שכתובה המילה **'בשר'** כתובה גם המילה **'רוח'**, לרמז שהתיקון לחטא התאוה, יהיה תוספת הזקנים שתנוח עליהם רוח ה'.

בפסוקים הבאים מדגישה התורה את מעלות המן, ובכך מדגישה את כפיות הטובה שבטענות החוטאים, כמבואר **ברש"י**:

"...ראו באי עולם על מה מתלוננים בני, והמן כך וכך הוא חשוב."

ניתן לשאול את הילדים: כיצד ייתכן שבני ישראל התלוננו על המן, ופתאום הם מדברים בשבח המן? את התשובה לכך נמצא ברש"י, ונסביר שאכן הפסוקים הבאים אינם חלק מתלונת העם, אלא דבר ה'.

מעלותיו הטובות של המן נלמדות בהרחבה בדברי הגמרא והמדרש. בלימוד עם הילדים, נתמקד בשבחי המן המוזכרים בפסוקים, ולאחר מכן נבחר מתוך מאמרי חז"ל דברי שבח שיעצימו יותר את מעלת המן.

נאמר **בפסוק ז**: **"וְהָמָן כָּזַרְעַ גֵּד הוּא"**

ישנו זרע של צמח שנקרא 'גד' ונחלקו הדעות באשר לזיהויו. **רש"י** מסביר שתיאור זה מלמדנו שהמן היה עגול, ולפי **האבן עזרא** היה קל ללקיטה וצבעו היה לבן.

"וְעֵינָיו כְּעֵין הַבְּדֵלָח"

המן היה נראה יפה במיוחד, וכדברי **רש"י**: "בדולח – שם אבן טובה".

נאמר **בפסוק ח**: **"שָׁטוּ הָעַם וְלָקְטוּ"**

ה' דאג שלא נצטרך לטרוח באסיפת המן, וכדברי **רש"י**: "בלא עמל".

מלבד זאת, המן לא ירד כגוש אחד שצריך לעמול להפרידו, אלא פתיתים פתיתים, כמבואר **באבן עזרא**:
"וזה יורה, כי לא היה נופל זה עם זה, רק מפוזר ומפורד".

"וְטַחְנוּ בְּרִיחִים אֹר דְּכוּ בַמְדוּכָה וּבְשָׁלוֹ בְּפָרוּר וְעָשׂוּ אֶתּוֹ עֲגוֹת וְהָיָה טַעְמוֹ כְּטַעַם לֶשֶׁד הַשְּׁמֶן"

ההבדל בין טחינה לדיכה מבואר במלבי"ם בספר ישעיה (ג, טו), וזו לשונו:

"דוך' – הוא הנידך במדוך, ו'טחינה' – בריחים.

הדיכה תהיה על ידי הרמת העלי והורדתו תוך המכתש, ויכול לתת בתוך המדוך גם דברים גסים והם מתפרדים לחלקים דקים, אבל אין נעשים קמה.

והטחינה היא בהפך, לא יתנו בריחים רק דברים דקים: תבואה, קמניות, ושם נעשים קמה.

וכשרוצים לעשות קמה מדברים גסים, נותנים תחילה תוך המדוכה, ושם יתפורר, ואחר כך בריחים, ושם יעשה קמה.

'וטחנו בריחים או דכו במדוכה ובשלו בפרור' – טחנו, כשרצו לעשותו קמה. ודכו, כשרצו לבשלו בפרור".

ביטוי נוסף שדורש תשומת לב בפסוק זה, הוא הביטוי 'לשד השמן' המתאר את טעמו של המן. בספר שמות (טז, לא) מופיע ביטוי אחר בהקשר זה "כצפחת בדבש".

הרס"ג משלב בין הטעמים וכותב: "ויהיה טעמו כדבר מתוק עם שומן".

הרשב"ם מבאר באופן אחר. לדבריו, הטעם הבסיסי של המן היה כצפחית בדבש, אולם כאשר טחנו או דכו אותו, הפך טעמו לשמנוני יותר.

הרמב"ן מבאר, שתיאור זה בא בניגוד לטענת ישראל "נפשנו יבשה". לא כן הדברים, "כי נפש אוכליו לא תיבש, כי הוא ילחלח וירוה ותהיה נפש אוכליו כגן רווה וכמוצא מים".

מבט למורה

נשים לב כי לפי הרשב"ם, מי שרצה טחן ודך ובישל והכין עוגות מהמן, כך שהיה ניתן להכין מהמן מאכלים טעימים ומגוונים. ולפי רש"י, לא רק כשבישלו היה טעם שונה אלא "לא ירד בריחיים ולא בקדרה ולא במדוכה, אלא משתנה היה טעמו לנטחנין ולנדוכין ולמבושלין", וכדברי הספרי שהובאו לעיל, שהמן היה משתנה לכל הטעמים שבעולם כפי רצון האדם.

נאמר בפסוק ט: **"וּבְרַדְתָּ הַטֵּל עַל הַמַּחְנֶה לַיְלָה יֵרֵד הַמֶּן עֲלָיו"**

ריבונו של עולם דאג לכך שהמן יהיה מונח במקום נקי ושמור לטובת בני ישראל, וכדברי האבן עזרא:

"היה יורד על מקום נקי אחר שירחץ הטל את המקום".

והוסיף הרב מרדכי הכהן, מתלמידי רבי יוסף קארו בצפת, בספרו **שפתי כהן**:

"וברדת הטל על המחנה לילה ירד המן עליו, כדי שלא יקבל מלחות הארץ ויתגשם. וכן 'ותעל שכבת הטל' וגו', שהיה מכסה עליו כדי שלא יקבל מגשמות האויר, והיה כמונח בקופסא".

ניתן להרחיב את הדברים לאור דברי המדרש (ילקוט שמעוני במדבר רמז תשלה) המשלב עובדות המסופרות בחומש שמות:

"וברדת הטל על המחנה לילה ירד המן עליו, מלמד שהיה יורד על האסקופין ועל המזוזות. או לפי שהיה יורד על האסקופין ועל המזוזות, יכול היו אוכלין אותו מלובלך ומטונף, תלמוד לומר: 'והנה על פני המדבר דק מחספס', כגליד היה יורד תחילה ונעשה לארץ כמין אסקוטלא [=קערה או מגש], והמן היה יורד עליו והיו ישראל מלקטין ואוכלין.

הרי מלמטה, אבל מלמעלה יכול יהו השקצים וזבובים שוכבים עליו, תלמוד לומר: 'זתעל שכבת הטל', מלמד שהיה מונח, כאילו מונח בתוך דלוסקמא [=ארגז, קופסא], והם קוראין קריאת שמע ומתפללין ואדם יוצא לפתח ביתו ומלקט פרנסתו ופרנסת ביתו, ואחר כך יוחם השמש ונמס".

כאמור ניתן ללמוד על מעלת המן ממקורות רבים נוספים. **האבן עזרא** בפירושו הקצר (טז, ה) לספר שמות מונה עשרה נסים שהיו במן, וזו לשונו:

"ופלא המן גדול מכל פלא, בעבור שעמד זה הפלא ארבעים שנה, כי רובי הפלאים הם לעתם. ועשרה נסים יש בו: האחד – ירידתו, והשני – היותו סביב למחנה לבדו, והשלישי – העתקתו עמהם ממסע אל מסע, והרביעי – שימס בחום השמש, ולא ימס אשר לקטו, והחמישי – לא העדיף המרבה והממעיט לא החסיר, והשישי – משנה ביום השישי, שביעי – ולא הבאיש לילה ויום. שמיני ושני טעמים יש לו, והוא גם התשיעי – כי כן הכתוב במקום אחד אומר כמעט 'לשד השמן' (במדבר יא, ח) וכתוב אחר אומר 'כצפיהית בדבש' (לא). והנכון שהוא 'כצפיהית' (שם), אם איננו מבושל, רק המבושל בפרור כמעט 'לשד השמן' (במדבר יא, ח). והנס העשירי – שעמד לדורות ולא הבאיש".

והרמב"ן (שמות טז, ו) כתב:

"ודע כי יש במן ענין גדול, רמזוהו רבותינו במסכת יומא (עה ע"ב) – 'לחם אבירים אכל איש' (תהלים עה, כה), לחם שמלאכי השרת אוכלין, דברי רבי עקיבא. אמר לו רבי ישמעאל, טעית, וכי מלאכי השרת אוכלין לחם, והלא כבר נאמר: 'לחם לא אכלתי ומים לא שתיתי' (דברים ט, ט), 'אלא לחם אבירים', לחם שנבלע באבירים. והענין הזה שאמר רבי עקיבא הוא, שקיום מלאכי השרת בזיו השכינה.

וכן דרשו (שמות רבה לב, ד): 'ואתה מחיה את כלם' (נחמיה ט, ו), מחיה לכולם.

ועליו נאמר: 'זמתוק האור' (קהלת יא, ז), שישינו בו באור טוב טעם.

והמן הוא מתולדת האור העליון שנתגשם ברצון בוראו יתברך, ונמצא שאנשי המן ומלאכי השרת נזונים מדבר אחד.

ורבי ישמעאל תפשו מפני שקיומם אינו בדבר המתגשם מתולדת האור שהרי קיומם באור העליון עצמו, ומפני זה היו מוצאים טעם במן מכל מה שירצו, כי הנפש במחשבתה תדבק בעליונים ותמצא מנוח חיים ותפק רצון מלפניו".

לאור זאת, נדבר עם התלמידים על מעלת המן, ומתוך כך נעמיק את רגש הכרת הטוב שהיה צריך להיות בליבם של ישראל, על החסד המופלא שנעשה עמם בנתינת המן, וכדברי **הרש"ר הירש** המסכם את פרשיית המן וכותב:

"הרי אופן ירידת המן גילה את ההשגחה המיוחדת שהמן ניתן בה, ונמצא שכל יום הוא היה מונח שם כ'מן' – כמתת אלקים שניתנה להם במיוחד. עובדה זו היתה צריכה להעריב את המן גם בפיהם של פשוטי ההדיוטות".

לסיכום :

בעקבות תלונת הערב רב, מתלוננים בני ישראל על המן, וטוענים שהוא יבש ולא מגוון.
כנגד זה מדגישה התורה (בפסוקים ז-ט) את שבחו של המן המתבטא בשלושה דברים מרכזיים :

- א. קל ונוח לאסוף אותו.
- ב. מראהו משובח ויפה.
- ג. טעמו טעים ומגוון.

תלונת משה לפני ה' (פסוקים י-טו)

נאמר בפסוק י: "וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה אֶת הָעָם בֹּכֶה לְמִשְׁפַּחְתּוֹ אִישׁ לְפִתַּח אָהָלוֹ"

תלונות העם לא היו רק של יחידים, אלא "משפחות משפחות נאספים ובוכים" (רש"י בפירושו הראשון), ולא רק בצינעה, אלא "איש לפתח אהלו – בפרהסיא" (אבן עזרא).

עם ישראל חטא חטא חמור של כפיות טובה. הקב"ה הוציאם ממצרים ודאג לכל צרכיהם במדבר, "שְׁמַלְתֶּךָ לֹא בָלְתָה מֵעֵלְיֶךָ וְרִגְלֶךָ לֹא בָצָקָה זֶה אַרְבָּעִים שָׁנָה" (דברים ת, ד), ואילו עם ישראל מתלונן ובוכה על מר מצבו. אמנם לא תמיד היה להם בשר לפי רצונם (כדברי הרמב"ן המוזכרים לעיל), אך זה לא מצדיק תלונה. אם היו פונים בבקשה, התגובה בודאי היתה שונה, אך הם לא ביקשו אלא התלוננו מתוך מרירות.

מובן אם כן הקושי של משה לסבול את טענות העם. משה מבין שעלול לבוא על ישראל עונש כבד מאוד, ופונה אל ה' בדברים.

נאמר בפסוקים יא-טו: "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל ה' לְמָה הֲרַעַתָּ לְעַבְדְּךָ וְלָמָּה לֹא מִצַּתִּי חֵן בְּעֵינֶיךָ לְשׂוֹם אֶת מִשְׁאֵל כָּל הָעָם הַזֶּה עָלַי: הֲאֵנֹכִי הָרִיתִי אֶת כָּל הָעָם הַזֶּה אִם אֲנֹכִי יִלְדֵתִיהוּ כִּי תֹאמַר אֵלֵי שְׂאֵהוּ בְּחִיקֶךָ כְּאִשֶּׁר יִשָּׂא הָאִמּוֹן אֶת הַיֶּנֶק עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לְאַבְתָּיו: מֵאִן לִי בָשָׂר לָתֵת לְכָל הָעָם הַזֶּה כִּי יִבְכוּ עָלַי לֵאמֹר תִּנֶּה לָנוּ בָשָׂר וְנֹאכְלָהּ: לֹא אוֹכֵל אֲנֹכִי לְבָדִי לְשִׂאת אֶת כָּל הָעָם הַזֶּה כִּי כָבֵד מִמֶּנִּי: וְאִם כָּכָה אֶת עֲשֵׂה לִי הֲרֹגֵנִי נָא הַרְגֵם אִם מִצַּתִּי חֵן בְּרַעַתִּי"

למרות הסגנון הקשה, טענות משה אינן באות מתוך ייאוש, אלא מתוך הבנת מצבו הקשה של העם, ודאגה למצבו ולעונש הצפוי לו. משה רבנו זועק אל ה' בכאב גדול ומבקש את עזרתו.

סגנון דומה אנו מוצאים במקומות נוספים, וכך כתב בעל ה**כתב והקבלה** על טענת משה **בחומש שמות** (יז, ד):

"ויצעק משה – לא היתה צעקתו על עצמו על שהתלוננו עליו ונתיירא שיסקלוהו... וחלילה לו לעבד הנאמן בכל בית ה' שיתרעם על ישראל לפני ה'... אבל צעקתו זאת היא תפילה לעורר מידת הרחמים על ישראל להושיעם...".

ה**אברבנאל** מוסיף ומבאר, שמשה רבנו הבין שישראל ראויים לעונש חמור מאוד, וכדי למנוע זאת הכריז על חוסר יכולתו להמשיך בתפקידו, מתוך תקווה שעל ידי כך הקב"ה ימחל להם, וכה דבריו:

"אבל הנראה בזה הוא, שמשה רבנו עליו השלום, כאשר ראה פשע העם ורוב דבריהם וראה עם זה בכוח נבואתו שחרה אף ה' מאוד עליהם... כי נגלה לפני שכלו העונש הנמרץ שיענישם... ובראותו זה חשב אדון הנביאים לעשות תחבולה לשכך חמתו יתברך ושהוא ברחמיו יעבור חמתם... על זה יצטער משה עצמו מאוד מישראל ואומר שאינו רוצה

בהנהגתם, כדי שהקב"ה יחלה פני משה שיעבור על חמאתם ולא יעזבם, ויהיה זה סיבה למחילתם...".

דרך נוספת בהבנת טענות משה היא דרכו של **הספורנו** שכתב:

"הנה האב יוכל להנהיג את בניו אף על פי שהם חלוקי הדעות, וזה כי כולם חושבים אותו לאוהב שישתדל בכל כוחו להיטיב להם, אבל אלה אינם בוטחים בי כלל, וחושדים ומנסים לראות מה אעשה בעדם".

משה רבנו נתקל בחוסר אמון מצד העם. בני ישראל לא סומכים עליו, ובדקים שוב ושוב אם הוא עושה כל שביכולתו כדי להיטיב להם. במצב זה, אין ביכולתו להנהיג לבדו, וברוב ענוותנותו, הוא מבקש שיצטרפו אליו אנשים נוספים, כדברי **הספורנו** בהמשך:

"לא אוכל אנכי לבדי – וצריך שתשתף עמי אחרים שיבטח העם הזה בהם".

בדומה לזה כותב גם **הרמב"ן**, ששיתוף הזקנים בהנהגה נועד כדי להתמודד עם תלונות העם, וזו לשונו:

"...כי בהיות להם מנהיגים רבים ישכבו חמתם וידברו על ליבם בעת תלונתם".

משה רבנו, העניו מכל אדם, מבין שכדי לרומם את העם, עליו להיעזר בזקנים, וכדברי **אור החיים הקדוש**:

"לא ה' שממאן עשות מאמר ה', אלא ששיער שהוא משא כבוד ממנו ולא יוכל שאתו".

המילים "האנוכי הריתי את העם הזה" שבדברי משה, ראויות לתשומת לב מיוחדת. משה רבנו דואג לבני ישראל באהבה ובמסירות, כמו אבא ואמא שמטפלים בילד שלהם ולא עוזבים אותו ולו לרגע אחד.

בסוף דבריו אומר משה "ואם ככה את עושה לי הרגני נא הרג ואל אראה ברעתי".

בדרך כלל הפניה אל ה' היא בלשון זכר, ואילו כאן נאמר "את" בלשון נקבה. חז"ל מסבירים שהתורה רומזת בכך לתשישות כוחו של משה, שכן לנקבה באופן טבעי יש פחות כוח פיזי מאשר לזכר, "תשיש כוחו של משה כנקבה..." (רש"י).

משה רבנו הבין את חומרת החטא וידע שהעם צפוי לעונש חמור על כך, לכן הצטער מאוד ונחלש. מתוך אהבתו הרבה של משה לבני ישראל ודאגתו לשלומם, חשש מפני העונש הצפוי להם ונגרמה לו חולשה, וכדברי **הכלי יקר**:

"ובאן על ידי שנתרשלו ידי האוהב ותש כוחו... לא היה בו כוח להוסיף כוח בגבורה של מעלה...".

אהבתו הגדולה אל העם בולטת עוד יותר בפסוקים הבאים, בהם מתוארת הרגשתו כאילו הרעה הצפויה לישראל היא הרעה שלו בעצמו, וכדברי **רש"י** (בפסוק טו):

"ואל אראה ברעתי – ברעתם היה לו לכתוב, אלא שכינה הכתוב. וזה אחד מתיקוני סופרים בתורה לכינוי ולתיקון הלשון".

כלומר כוונת משה היתה שמוטב שימות ולא יראה ברעתם של ישראל, והכתוב שינה את הלשון והפנה את דבריו כלפי עצמו, ללמדנו מה חש משה באותה שעה.

ציווי ה' על הוספת הזקנים להנהגה וסיפוק הבשר (פסוקים טז-כב)

ה' עונה על טענות משה ומצווה אותו שני ציוויים:

א. על מינוי זקני ישראל, שיסייעו ב"משא העם".

ב. להכין את העם לקראת קבלת הבשר שביקשו.

נאמר בפסוק טז: "וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה אֶסְפֶּה לִּי שִׁבְעִים אִישׁ מִזְקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִדְעֶתָ כִּי הֵם זִקְנֵי הָעָם וְשִׁטְרֵיו..."

שאל את הילדים, אם הם זוכרים סיוע נוסף שנועד להקל מהעומס שנפל על משה, ונזכיר להם את עצת יתרו, שנועדה להקל על מערכת המשפט וההוראה בישראל על ידי מינוי שרי עשרות, שרי חמישים וכו', כמובא בתחילת פרשת יתרו.

גם זקני העם סייעו כבר בעבר בתפקידים שונים: במצרים (שמות ד, ט), במתן תורה (שמות כד, א) ובזמן שמשה עלה אל הר סיני (שמות כד, ט).

מדוע אם כן היה צורך במינוי הזקנים מחדש?

הרש"ר הירש מסביר, שעד עתה תפקיד הזקנים היה לסייע בתפקידים ציבוריים וביצועיים ולא בחינוך העם והדרכתו. כעת הבין משה, שבקשת הבשר על ידי העם, לא נבעה מחיסרון חומרי אלא מחיסרון רוחני. העם זקוק לאנשים נוספים שירוממו את רוחו, וזו לשונו:

"נצטווה לבהור לו שבעים מתוך הזקנים האלה כדי שישתתפו עמו בחינוך העם, ותפקיד זה יוטל עליהם בפומבי".

שבעים הנבחרים, מלבד היותם אנשי רוח, עליהם להיות גם אנשי מעשה, כמבואר ב**נצי"ב**:

"מזקני ישראל – היינו גדולי המעלה שיהיו ראויים לעמוד לפני בקבלת רוח הקודש.

כי הם זקני העם – שבהנהגה של העם גם כן המה זקנים והעם יהיו נגזרים אהרי דבריהם.

ושוטריהם – שיכולים להראות עוז ומורא במקום שנדרש, כמו שוטרים שרודים את העם".

מבט למורה

במדרש (במדבר רבה טו, כא) מבואר שהזקנים שסייעו עד עתה נענשו ומתו בחטא המתאוננים או קודם לכן (במדרש מובאים טעמים שונים למות הזקנים - נהרגו יחד עם חור כשהתנגדו לחטא העגל, נענשו עם אש התבערה כי הקלו ראש בעלותם להר סיני, ועוד), ולכן היה צורך למנות זקנים חדשים.

הסבר זה מתאים לגיל בוגר יותר.

תפקידם של הזקנים דורש מסירות נפש גדולה, לכן הוצרך משה לעודדם בדברים, "קחם בדברים", "אשריכם שנתמניתם פרנסים על בנין של מקום" (רש"י).

מדברי חז"ל **במדרש** (במדבר רבה טו, כ) אנו למדים שהזקנים הוכיחו כבר בתקופת העבדות במצרים שהם מוסרים את נפשם למען עם ישראל, וזו לשון המדרש:

"פרעה... מינה את הנוגשים של מצרים על השוטרים של ישראל, והשוטרים נתמנו על יתר העם, וכשאמר להם 'לא תוסיפון לתת תבן לעם', היו באין הנוגשים ומונין את הלבנים ונמצאו חסרות. היו מכין הנוגשים את השוטרים, והיו השוטרים מוכים על יתר העם, ולא היו מוסרים אותן בידי הנוגשים, ואומרים מוטב אנו ללקות ואל יכשלו יתר העם..."

אמר ליה: 'אשר ידעת כי הם זקני העם ושוטריו', אותן הזקנים והשוטרים שהיו מוסרין עצמן ללקות עליהם במצרים במתכונת הלבנים, יבואו וישלו בגדולה הזאת".

השוטרים שהופקדו על קצב העבודה ומילוי המכסה בעבודת הפרך במצרים היו יהודים. המצרים ברוב רשעותם הפקידו יהודים והכריחו אותם לרדות באחייהם ולדאוג שהעבודה תתנהל לפי הקצב המתאים להם. שוטרי בני ישראל הצדיקים התחמקו מתפקידם ובשל כך ספגו מכות נמרצות מהנוגשים המצרים שראו שישראל לא עמדו בקצב ולא מלאו את המכסה היומית שנקבעה.

בשל מעשה גבורתם, ונכונותם לסבול למען אחיהם, זכו לעלות לגדולה ולהימנות עם זקני העם.

נאמר בפסוק יז: "...וְאֶצְלָתִי מִן הָרוּחַ אֲשֶׁר עָלִיד וְשָׁמַתִּי עֲלֵיהֶם וְנִשְׂאוּ אֶתְךָ בְּמִשָּׁא הָעַם וְלֹא תִשָּׂא אֶתָּה לְבִדְדָךְ"

חטאם של ישראל היה ברדיפה אחרי התאוות, וכדי לתקן את החטא היה צורך במינוי שבעים הזקנים שרוממו את רוח העם.

תפקיד הזקנים לא היה להחליף את משה, אלא לגרום לעם להאמין במשה. הזקנים קיבלו את רוחם מכוחו של משה, "מן הרוח אשר עליד", וכך הבין העם שהנהגתו של משה אמיתית ונכונה.

נאמר בפסוק יח: "וְאֵל הָעַם תֹּאמַר הֲתִקְדְּשׁוּ לְמִחָר וְאֶכְלֶתֶם בֶּשֶׂר כִּי בְּכִיתֶם בְּאֲזְנֵי ה' לֵאמֹר מִי יֵאָכְלֵנוּ בֶּשֶׂר כִּי טוֹב לָנוּ בְּמִצְרַיִם וְנָתַן ה' לָכֶם בֶּשֶׂר וְאֶכְלֶתֶם"

בהמשך נראה שהבשר גרם למתאווים למות. כעת הקב"ה מצווה את משה להזהיר את ישראל ולאפשר להם לחזור בתשובה לפני שיגיע עונשם, וכדברי אור החיים הקדוש:

"לא רצה ה' לתת להם תכף ומיד עד שהודיעם כי פורענות הוא נותן להם בנתינת הבשר והתרה בהם... ובזה יהיה להם הלילה לחשבון הנפש אולי ישובו בתשובה וינחם ה' על הרעה כי לא יחפוץ ה' להשחית עמו".

נאמר בפסוקים יט-כ: "לֹא יוֹם אֶחָד תֹּאכְלוּן וְלֹא יוֹמִים וְלֹא חֲמִשָּׁה יָמִים וְלֹא עֶשְׂרֵה יָמִים וְלֹא עֶשְׂרִים יוֹם: עַד חֹדֶשׁ יָמִים עַד אֲשֶׁר יֵצֵא מֵאִפְכֶם..."

הקב"ה יכול לספק צרכיהם של ישראל לזמן ממושך, ולגרום להם שאכילת הבשר תמאס להם, ויבינו שהתאוה היא לא העיקר.

בהמשך (בפסוק לג) מסופר, שלמעשה "הבשר עודנו בין שינחם טרם יכרת... ויך ה' בעם מכה רבה מאד". כלומר הם מתו מיד, בעוד הבשר בין שינחם, ולא לאחר זמן. אם כן מהי ההבנה הנכונה?

הרמב"ן (בפסוק כ) מסביר, שהרשעים מתו מיד, ואילו האחרים המשיכו לאכול עד חודש ימים, "עד שיקוצו בו ויהיה להם כדבר נתעב וזר שאיננו נאכל".

נאמר בפסוקים כא-כב: "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף רַגְלֵי הָעַם אֲנִכִּי בְּקִרְבוֹ וְאֶתָּה אֹמְרֶתָ בֶּשֶׂר אֶתָּן לָהֶם וְאֶכְלוּ חֹדֶשׁ יָמִים: הֲצֵאָן וּבִקֵּר יִשְׁחַט לָהֶם וּמִצָּא לָהֶם אִם אֵת כָּל דְּגֵי הַיָּם יֵאָסֵף לָהֶם וּמִצָּא לָהֶם"

משה רבנו מקשה: כיצד יוכל להשיג כמות גדולה כל כך של בשר?

השאלה המתבקשת היא : וכי משה רבנו לא ידע שהקב"ה הוא כל יכול?

נראה לילדים, ששאלה זו נשאלה כבר על ידי חז"ל, ומופיעה ברש"י, וזו לשונו :

"רבי שמעון אומר: חס ושלום, לא עלתה על דעתו של אותו צדיק כך, מי שכתוב בו 'בכל ביתי נאמן הוא' יאמר 'אין המקום מספיק לנו?! אלא כך אמר: 'שש מאות אלף רגלי וכו' ואתה אמרת בשר אתן לחודש ימים, ואחר כך תהרוג אותה גדולה כזו, הצאן ובקר ישחט להם כדי שיהרגו, ותהי אכילתן מספקתן עד עולם?! וכי שבתך הוא זה?! אומרים לחמור: מול כור שעורים ונתתך ראשך?!".

כלומר משה ידע שסופם להיענש ולמות, ולכן שאל: האם ראוי להאכילם כדי שיהרגו בסוף?! משה רבנו אהב את ישראל וביקש למנוע את מר גורלם, אך ה' השיב לו, שאותם חוטאים צריכים לראות תחילה שיד ה' לא קצרה, ולכן בחר ה' לתת להם מה שביקשו, על אף שסופם להיענש ולמות.

בהמשך (בפסוק כג) מביא רש"י את דברי רבן גמליאל בנו של רבי יהודה הנשיא המסביר את תשובת ה' "עַתָּה תִּרְאֶה הִקְרָךְ דְּבָרֵי אִם לֹא", לפי דרכו של רבי שמעון, ומבאר שכשאדם נטפל למישהו ומבקש לריב אתו, לא יועיל לו לברר מה בקשתו, כי תמיד הוא ימצא תלונה כנגדו, וכך אמר משה: וכי אפשר לפייס את ישראל בצאן או בקר, הרי הם מחפשים על מה להתלונן, ולא יועיל לתת להם תוספת בשר?!

והשיב ה': לפי דבריך, שמוטב שלא אתן להם כלום, התוצאה תהיה שיד ה' תקצר בעיניהם.

אמר משה: אלך ואפייס אותם בדברים, ואשכנע אותם שיחזרו בהם מתלונתם.

והשיב ה': אתה תראה, שלא ישמעו לך. וזו משמעות המילים "עַתָּה תִּרְאֶה הִקְרָךְ דְּבָרֵי אִם לֹא".

הרמב"ן מעיר, שבניגוד להסברים אלה, נראה באופן פשוט, שדווקא שיטת רבי עקיבא, שהסביר שהכל כמשמעו, "הוא משמעות הכתוב באמת". אם כן, כיצד נענה על תמיהתו של רבי שמעון?

הרמב"ן משיב, שברור למשה, שה' לא בורא דבר חדש בדרך נס כשזה לרעת ישראל. אמנם כשצריך, ה' מעניש את ישראל, אך לא על ידי בריאת דבר חדש, ומכיון שבפסוקים שלנו מדובר על עונש לישראל, משה רבנו מבין שה' לא מתכוון לברוא משהו חדש, ולכן שאל: כיצד יעניש את ישראל בדרך טבעית, הרי בדרך הטבע אי אפשר להביא בשר לכל העם?

על כך השיב ה', שגם באופן טבעי יכול ה' לדאוג שיהיה בשר לכל העם, בדומה לשליו שהגיע כביכול באופן טבעי לחלוטין, אך הפלא הגדול הוא העובדה שהכל נעשה ב"תזמון" מדויק בהתאם לתוכנית האלקית, וכדברי הרמב"ן שכתב:

"וכן היה שנסע רוח מאת ה' כמנהגו של עולם, לא רוח ים חזק מאוד ולא רוח קדים עזה כאשר יזכיר במופתים, אבל רוח סתם... ואין בדבר חידוש מטבעו של עולם".

לסיכום, נלמד פסוקים אלה תוך הדגשת הנקודות הבאות:

1. ברור שמשה רבנו לא חשב, שהקב"ה לא מסוגל לכלכל את העם בכמויות גדולות של בשר (שיטת רבי שמעון).
2. זעקת משה לפני ה' היתה: כיצד ייתכן לעשות נס באופן שיגרם עונש לעם ישראל (המשך שיטת רבי שמעון).
3. מי שמחפש על מה להתלונן, קשה מאוד להפסיק את תלונותיו (הסברו של רבן גמליאל לפי דרכו של רבי שמעון).

4. בסוף נחזור להבנה הפשוטה של רבי עקיבא, בעקבות דברי הרמב"ן, שאהבת ה' לישראל היא כה גדולה עד שלא מחדש דבר בדרך נס אם איננו "טובה גמורה שלימה ברחמים". עם זאת נביע התפעלות רבה מיכולת ה', המסדר את הטבע בסדר מדויק ומושגח, להעניש בעת הצורך מבלי לשנות סדרי בראשית.

האצלת הרוח על שבעים הזקנים והתנבאות אלדד ומידד (פסוקים כג-ל)

נאמר בפסוקים כג-כד: "וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה הִיֵּד ה' תִּקְצֹר עֲתָה תִּרְאֶה הִיקָרְךָ דְבָרֵי אִם לֹא: וַיֵּצֵא מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶל הָעָם אֵת דְּבָרֵי ה'"

משה רבנו קיים את ציווי ה' והלך להזהיר ולפייס את העם מתוך תקווה שישובו בתשובה ויבינו שחטאו.

מבט למורה

מפסוקים אלה עולה גדולתו של משה רבנו, שגם לאחר תלונת העם, הולך לפייסם. נוכל להזכיר את דברי משה ליהושע בהמשך החומש (במדבר כז, יח-יט) ואת דברי רש"י שם:

"קחנו בדברים, אישריך שזכית להנהיג בניו של מקום...
כאשר שאלת, שיוכל להלוך כנגד רוחו של כל אחד ואחד...
דע שטרחנין הם, סרבנים הם, על מנת שתקבל עליך".

זוהי הדוגמא הראויה למנהיג בישראל! עליו לדעת שיש זמנים שבהם ישראל מתגלים כ"טרחנים", ואף על פי כן יש לנהוג בהם באהבה ובחיבה כבניו של מקום.

"וַיֹּאסֶף שְׁבַעִים אִישׁ מִזְקְנֵי הָעָם"

משה רבנו מבקש מה', שימנה לו עוזרים נאמנים שיסייעו לו בהרמת רוח העם, וה' נענה לבקשתו וממנה לשם כך שבעים מזקני העדה.

במסכת סנהדרין (יז ע"א) ישנה מחלוקת בשאלה כיצד נבחרו הזקנים:

"וישארו שני אנשים במחנה" – יש אומרים: בקלפי נשתיירו, שבשעה שאמר לו הקב"ה למשה 'אספה לי שבעים איש מזקני ישראל', אמר משה: כיצד אעשה, אברור שישה מכל שבט ושבת – נמצאו שנים יתירים. אברור חמישה חמישה מכל שבט ושבת – נמצאו עשרה חסרים. אברור שישה משבט זה וחמישה משבט זה – הריני מטיל קנאה בין השבטים! מה עשה? בירר שישה שישה והביא שבעים ושנים פתקין, על שבעים כתב 'זקן', ושנים הניח חלק, בללן ונתנן בקלפי, אמר להם: בואו וטלו פתקיכם, כל מי שעלה בידו 'זקן' אמר: כבר קידשך שמים! מי שעלה בידו חלק אמר: המקום לא חפץ בך".

משה רבנו השתדל מאוד בבחירת הזקנים, שלא להרבות קנאה בין השבטים. אמנם הבחירה היא ביד ה', אך יש צורך לנהוג בזהירות ולדאוג לכך שגם בעיני בשר ודם הדברים יהיו הוגנים והגונים.

הגמרא בהמשך מספרת, שלמעשה לא הגיעו שבעים ושניים זקנים לגורל אלא רק שבעים. שניים נפקדו מהמעמד, הלוא הם אלדד ומידד. כך קרה ששישים ושמונה זקנים קיבלו פתק 'זקן' ומונו לשמש כזקני העדה, שניים קיבלו קלף חלק וחזרו לבתיהם, ונותרו שני פתקים שכתוב עליהם 'זקן'.

אלדד ומידד חששו שמא יעלה בגורלם פתק חלק ויבושו, ולכן הם לא באו ליטול פתק. לכן נאמר "וישאר במחנה", שלא באו אל אוהל מועד ליטול פתקהם בגורל, אך באמת היה כתוב בפתקהם 'זקן', והם נמנים עם שבעים הזקנים.

הגמרא מביאה פירוש נוסף שמתייחס להתנהגותם של אלדד ומידד, ולפיו לא מתוך יראה שמא יבושו נשאר אלדד ומידד במחנה אלא מתוך ענוה שהיתה בהם:

"רבי שמעון אומר: במחנה נשתיירו בשעה שאמר לו הקב"ה למשה אספה לי שבעים איש, אמרו אלדד ומידד: אין אנו ראויין לאותה גדולה. אמר הקב"ה: הואיל ומיעמתם עצמכם, הריני מוסיף גדולה על גדולתכם. ומה גדולה הוסיף להם? שהנביאים כולן נתנבאו ופסקו, והם נתנבאו ולא פסקו".

רש"י הביא את שני הפירושים, וצריך לשים לב שמדובר בשני פירושים שונים זה מזה.

מדברי הגמרא אנו למדים שלושה לקחים חשובים:

1. בחירת אנשים צריכה להיעשות בזהירות רבה באופן שלא יעורר קנאה.

2. ענוותנותם של אלדד ומידד בברירתם מכבוד ומגדולה.

3. השכר הרב שקיבלו אלדד ומידד על מעשה זה, מלמד על טוב ה'.

"ויעמד אתם סביבת האהל"

כדי להדגיש את תפקיד הזקנים ולרומם את רוח העם, העמיד אותם משה, לא רק בפתח אוהל מועד, אלא סביבות האוהל, מכל הכיוונים, כדי ששבטי ישראל החונים מסביב יראו אותם ויקבלו את הנהגתם, וכדברי הנצי"ב שכתב:

"במעשה שהעמיד אותם סביבות האהל, הוא משום שהיו זקני העם לצורך הנהגה, משום זה הכוח היה הענין נדרש להעמיד דווקא סביבות האהל".

נאמר בפסוק כה: "וירד ה' בענן וידבר אליו ויאצל מן הרוח אשר עליו ויתן על שבעים איש הזקנים ויהי פנות עליהם הרוח ויתנבאו ולא יספו"

אמרו חז"ל בספרי (בהעלותך צג):

"למה משה דומה באותה שעה? לנר שמונח על גבי מנורה ודלקו ממנו נרות הרבה ולא חסר אורו כלום, כך לא היתה חכמתו של משה חסרה כלום".

שבעים הזקנים לא היו במדרגת נבואת משה, אלא ספגו מרוחו והתנבאו מכוחו, ולא גרעו דבר מנבואתו וחכמתו של משה.

האמונה בנבואת משה רבנו היא העיקר השביעי בשלושה עשר עיקרים, וכך כותב הרמב"ם (בהקדמתו לפרק חלק):

"שנאמין שהוא [משה רבנו] אביהם של כל הנביאים שקדמו לפניו והבאים אחריו, כולם הם למטה ממנו במעלה והוא בחיר ה' מכל המין האנושי, אשר השיג ממנו יתעלה יותר

ממה שהשיג או ישיג כל אדם שנמצא ושימצא. ושמשה עליו השלום, הגיע לשיא ההתעלות מעל האנושות עד שהשיג המעלה המלאכית".

בהלכות יסודי התורה (ז, ו) מסביר הרמב"ם בהרחבה מה ההבדל בין נבואת הנביאים (ובתוכם אהרן ומרים) לבין נבואתו של משה רבנו, כפי שנראה בפרק הבא.

כאמור נבואת הזקנים היתה מכוח נבואתו של משה, ולכן נאמר עליהם "ולא יספוי", כלומר הם לא התנבאו מעבר למה שאמר ה' למשה.

נאמר בפסוק כז: "וַיִּשְׁאָרוּ שְׁנֵי אַנְשִׁים בְּמַחְנֵה שֵׁם הָאֶחָד אֱלֹדָד וְשֵׁם הַשֵּׁנִי מִיָּדָד וַתִּנַּח עֲלֵהֶם הָרוּחַ וְהִמָּה בְּפִתְבִּים וְלֹא יָצְאוּ הָאֱהָלָה וַיִּתְנַבְּאוּ בְּמַחְנֵה"

אלדד ומידד היו צדיקים גדולים, ובעונה רבה אמרו "אין אנו כדאין לגדולה זו", אולם מי שבורח מן הכבוד - הכבוד רודף אחריו, והם זכו לנבואה ישירה מאת ה'.

נאמר בפסוק כז: "וַיִּרְץ הַנֶּעֶר וַיִּגַּד לְמֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֱלֹדָד וּמִיָּדָד מִתְנַבְּאִים בְּמַחְנֵה"

מיהו אותו נער שרץ למשה לספר לו על נבואת אלדד ומידד?

על שאלה זו משיב רש"י: "יש אומרים גרשם בן משה היה".

נאמר בפסוק כח: "וַיַּעַן יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון מִשְׁרַת מֹשֶׁה מִבְּחָרָיו וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי מֹשֶׁה כְּלָאִם"

מה היתה כוונת יהושע בדבריו?

נשיב על פי רש"י בפירושו השני:

"כלאם – ...תנם אל בית הכלא. לפי שהיו מתנבאים, משה מת ויהושע מכניס את ישראל לארץ".

אמנם אלדד ומידד קיבלו בנבואה, שמשה ימות ומי שיכניס את ישראל לארץ, זה יהושע, אבל לא היו צריכים להשמיע את נבואתם ברבים ובפרסום, כי בכך נחשבו כמורדים במלכותו ובנבואתו של משה.

ניתן ללמוד מפסוקים אלה על מעלתו המיוחדת של יהושע בן נון, שהיה תלמיד נאמן לרבו, ועל אף שבאופן טבעי היה צריך לשמוח בכך שיזכה להיות מנהיג ולהכניס את ישראל לארץ, כאבה לו הפגיעה במשה רבו, ובענווה גדולה הציע שמשה יתן אותם בבית הכלא.

נאמר בפסוק כט: "וַיֹּאמֶר לוֹ מֹשֶׁה הַמִּקְנָא אֲתָהּ לִי וּמִי יִתֵּן כָּל עַם ה' נְבִיאִים כִּי יִתֵּן ה' אֶת רוּחוֹ עֲלֵיהֶם"

נסביר את המושג 'קנאה ל...' לעומת 'קנאה ב...'. יהושע מקנא לכבודו של משה רבנו, ומשה מוחל על כבודו. טעותם של אלדד ומידד היתה פרסום נבואתם ברבים, במקום שיש נביא גדול מהם, הלוא הוא משה. בפרסום נבואתם היה משום פגיעה בכבודו של משה, וכדברי הרמב"ן:

"היה המנהג בישראל שלא יתנבא אדם בעתידות במקום נביא גדול ממנו, אבל הולכים אחריו בתלמידיו... ומשה אמר כי הוא הרב ומוחל על כבודו, מתאוה ושמה בכך".

מפסוקים אלה אנו למדים על מעלתו המיוחדת של משה רבנו, וכדברי המלבי"ם:

"ובזה הראה ארון הנביאים העניו מכל אדם כי ליבו רחוק מקנאה ומגאווה וכל מגמתו שישפוך ה' רוחו על כל בשר עד שלא יהיו צריכים לדלות מים מדליו".

ר' יצחק עראמה, בעל **העקדת יצחק**, מוסיף, שרצונו של משה היה שכל העם יגיע למדרגה זו, וזו לשונו:

"ובעיניי, דבר גדול וענוה עצומה דיבר הנביא, והוא: אין צריך לומר שלא היה מקנא באלה שהם תלמידיו ופועל ידיו, אלא שהוא משתוקק שיהיו כל עם ה' נביאים, כי יתן ה' את רוחו עליהם מבלעדיו".

הנצי"ב מבאר, שמצב זה בו ה' שופך רוחו על כל בשר, הוא תוחלתנו לעתיד לבא, ולכן משה רבנו שמח במעלה זו, וכה דבריו:

"שתהיה כל כך רוח נבואה ודביקות בה' מצויה בעם ישראל עד שתהיה גם ההליכה בחוץ בשווקים וברחובות בלי שום הכנה משיגה הערה ודביקות".

נמצא, שאלדד ומידד שהתנבאו במחנה, הגיעו למעלה עצומה, שאליה אנו שואפים ומצפים לעתיד לבוא, שעם ישראל כולו יהיה במדרגה רוחנית כל כך גבוהה, עד שכולם יזכו לשמוע כיצד ה' מדבר עמם ללא הכנה.

עם זאת נדגיש, שמדרגת נבואתם עדיין לא הגיעה למדרגת נבואת משה, שהיתה ב"אספקלריא המאירה", כפי שיתבאר בפרק הבא.

לסיכום, נוכל למנות מספר מידות חשובות שנלמדות בפסוקים אלה:

- א. ענוותנותו של משה.
- ב. דאגתו של יהושע לכבודו של משה.
- ג. בריחת אלדד ומידד מן הכבוד.

נאמר בפסוק ל: **"וַיֹּאסֶף מֹשֶׁה אֶל הַמַּחֲנֶה הוּא וְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל"**

מדוע עזב משה את אוהל מועד, "והלא מקומו היה תדיר לפני אהל מועד ולא יצא משם אם לא לצורך" (העמק דבר)?
על שאלה זו השיבו המפרשים תשובות שונות.
רש"י כתב:

"נכנסו איש לאהלו... מלמד שלא הביא עליהם פורענות עד שנכנסו הצדיקים איש לאהלו".

כלומר משה רבנו אסף את הצדיקים וקרא להם להיכנס לאוהליהם, כדי שלא יראו את הפורענות שפוגעת ברשעים.

האבן עזרא כתב: "הלך בליווי עם הזקנים לחלוק להם כבוד".
כלומר מטרת משה ביציאתו מן האוהל היתה לכבד את הזקנים.
והנצי"ב בפירושו **העמק דבר** כתב:

"ביקש משה להוכיח את ישראל יחד עם הזקנים להיבדל מתאוותם, אבל לא הועיל...".

כלומר משה רבנו לא שלח את הזקנים להוכיח את העם לבדם, אלא הצטרף אליהם וניסה למנוע את העם מכישלון.

מדברי המפרשים אנו לומדים שלוש תכונות חשובות של הנהגה:

- א. משה רבנו דואג לשלומם של הצדיקים שעניניהם הקדושות לא יראו דברי פורענות.

- ב. משה רבנו דואג לכבודם של הזקנים.
ג. משה רבנו שותף עם הזקנים בניסיון למנוע את העם מכישלון.

ירידת השליו ועונש המתאוים (פסוקים לא-לה)

נאמר בפסוק לא: "וְרוּחַ נֹסַע מֵאֵת ה' וַיִּגְזוּ שְׁלֹיִם מִן הַיָּם וַיִּטְּשׁוּ עַל הַמַּחֲנֶה פְּדֵרֶף יוֹם כֹּה וּכְדֵרֶף יוֹם כֹּה סְבִיבוֹת הַמַּחֲנֶה וּכְאֲמַתִּים עַל פְּנֵי הָאָרֶץ"

ה' הפריח שליים מים סוף (ראה ספורנו) והם התפשטו במחנה ופרחו כנגד ליבם של ישראל, כדי שלא יהא טורח באסיפתם (רש"י).

פרשיה זו מלמדת אותנו על אהבת ה' לבניו גם בזמן שהם חוטאים. על אף שהשליו ניתן להם בשל טענתם הבלתי צודקת, לא נתן להם ה' לטרוח בעת לקיטת השליו.

נאמר בפסוק לב: "...הַמְּמַעִיט אֶסֶף עֲשָׂרָה חֲמָרִים..."

ה' הביא כמות אדירה של שליו, כדי שכולם ישבעו. אפילו הממעיט, אסף "עשרה חמרים" (ספורנו). עשרה חמרים הם שלוש מאות סאה (חזקוני), כלומר כ-1800 קילו (סאה = 6 קילו ויש המחשבים זאת 8 קילו). מדובר בכמות עצומה שאי אפשר לאכול. מדוע היה צורך בכמות כה גדולה?

על שאלה זו משיב החזקוני:

"כדי שלא יאמרו, לא נגפם אלא מפני שלא היה יכולת בידו להספיק בשר לכולם."

נאמר בפסוק לג: "הַבֶּשֶׂר עוֹדְנוּ בֵּין שְׁנֵיהֶם..."

כשהבשר עדיין בניהם, בטרם הספיקו למאוס בו, היכה ה' את המתאוים. כפי שהסברנו לעיל (בפסוק יט), נסביר גם כאן, שהרשעים נענשו מיד ושאר העם המשיכו לאכול את השליו במשך חודש ימים (רמב"ן).

"וַיִּיָּד ה' בְּעַם מִכָּה רַבָּה מְאֹד"

העונש האלקי הוא עונש מחנך, ואיננו בא בתורת נקמה. ה' היכה את הרשעים שבעם, ושאר העם אכל את השליו ללא תאוה. ואם נותרו חוטאים שראויים לעונש ולא השכילו לשוב בתשובה, הם נענשו בסוף אותו החודש (נצי"ב).

נאמר בפסוק לד: "וַיִּקְרָא אֶת שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא קְבֻרוֹת הַתְּאוּהָ כִּי שָׁם קָבְרוּ אֶת הָעַם הַמִּתְאוֹיִם"

עם ישראל הוא עם ה', אסור לו להיות שקוע בתאוות בשר. כדי להזכיר זאת לדורי דורות נקרא שם המקום "קברות התאוה". עם ישראל חנה בקברות התאוה חודש ימים (עשרים ותשעה ימים), מכ"ג באייר ועד כ"ב בסיון (על פי תענית כט ע"א), ומשם המשיך ל"חצרות".

רעיונות מרכזיים בפרק יא

- פרק זה עוסק בכישלונם של ישראל, וממנו אנו יכולים ללמוד כיצד ה' מדריך את ישראל גם במצבים מורכבים, בשעות משבר.
- המעבר מהר סיני למדבר השממה היה קשה לעם ישראל פיזית ורוחנית, ומתוך כך הגיעו לידי כישלון.
- תפקידו של הניסיון הוא לרומם את העם ולהוציא אל הפועל את הכוחות הטמונים בקרבו.
- אם רגשות השמחה והאמונה היו ממלאים את לב העם כראוי, הם לא היו מרגישים את קשיי הדרך.
- כשהעם חוטא, האחריות לכך מוטלת גם על מנהיגי העם, שהיו צריכים לרומם רוח העם ולדאוג לכך שלא יבואו לידי כישלון.
- ה' אוהב אותנו גם כשהוא מעניש אותנו. זה כמו אבא שאוהב את ילדיו, ודווקא בגלל זה, לפעמים הוא מעניש אותם, כדי שילכו בדרך הישר ולא יכשלו.
- כשלא מכירים טובה ונותנים מקום לתאוה, אז החטא הולך ומחמיר, ומגיעים לטענות שאין להן כל יסוד.
- ירידת המן מידי בוקר מחדש, רוממה את העם וחיזקה אצלו את מידת הביטחון בה', וכן על ידי כך התנהגו כראוי מחשש שאם לא יתנהגו כשורה לא ירד להם מן ביום שלמחרת.
- בעקבות תלונת הערב רב, התלוננו בני ישראל על המן, וטענו שהוא יבש ולא מגוון. כנגד זה מדגישה התורה את שבחו של המן המתבטא בשלושה דברים מרכזיים: קל ונוח לאסוף אותו, מראהו משובח ויפה, וטעמו טעים ומגוון.
- טענותיו הקשות של משה כלפי העם אינן באות מתוך ייאוש, אלא מתוך הבנת מצבו הקשה של העם, ודאגה למצבו ולעונש הצפוי לו.
- תפקיד הזקנים לא היה להחליף את משה, אלא לגרום לעם להאמין במשה. הזקנים קיבלו את רוחם מכוחו של משה, וכך הבין העם שהנהגתו של משה אמיתית ונכונה.
- ברור שמשה רבנו לא חשב, שהקב"ה לא מסוגל לכלכל את העם בכמויות גדולות של בשר.
- זעקת משה לפני ה' היתה: כיצד ייתכן לעשות נס באופן שיגרם עונש לעם ישראל.
- מי שמחפש על מה להתלונן, קשה מאוד להפסיק את תלונותיו.
- אהבת ה' לישראל היא כה גדולה עד שלא מחדש דבר בדרך נס אם איננו "טובה גמורה שלימה ברחמים".
- ה' מסדר את הטבע בסדר מדויק ומושגח, ומעניש בעת הצורך מבלי לשנות סדרי בראשית.
- הדוגמא הראויה למנהיג בישראל - עליו לדעת שיש זמנים שבהם ישראל מתגלים כ"טרחנים", ואף על פי כן יש לנהוג בהם באהבה ובחיבה כבניו של מקום.
- בחירת הזקנים - בחירת אנשים צריכה להיעשות בזהירות רבה באופן שלא יעורר קנאה.
- יהושע בן נון היה תלמיד נאמן לרבו, ועל אף שבאופן טבעי היה צריך לשמוח בנבואת אלדד ומידד שאמרו שיזכה להיות מנהיג ולהכניס את ישראל לארץ, כאבה לו פגיעתם במשה רבו.

- אלדד ומידד, כשהתנבאו במחנה הגיעו למעלה עצומה, שאליה אנו שואפים ומצפים לעתיד לבוא, שעם ישראל כולו יהיה במדרגה רוחנית כל כך גבוהה, עד שכולם יזכו לשמוע כיצד ה' מדבר עמם ללא הכנה.

- העונש האלקי הוא עונש מחנך, ואיננו בא בתורת נקמה.

פרק יב

בפרקנו שני נושאים עיקריים:

א. דיבור מרים ואהרן במשה והעונש (פסוקים א-יב)

ב. תפילת משה ורפואת מרים (פסוקים יג-טז)

דיבור מרים ואהרן במשה והעונש (פסוקים א-יב)

פסוקים אלה מלמדים אותנו על החומרה הגדולה שהתורה מייחסת לעוון לשון הרע, גם אם מדובר בדברי אמת (להבדיל ממוציא שם רע שדובר שקר), וכדברי הרמב"ם: "ל...והוא לשון הרע והוא המספר בגנות חברו אף על פי שאומר אמת, אבל האומר שקר נקרא מוציא שם רע על חברו...".

נאמר בפסוק א: "וַתִּדְבֹר מְרִים וְאַהֲרֹן בְּמֹשֶׁה עַל אֲדֹת הָאִשָּׁה הַכֹּשִׁית אֲשֶׁר לָקַח כִּי אִשָּׁה כֹּשִׁית לָקַח"

רש"י מבאר (על פי הספרי) מה היה תוכן הדיבור של מרים:

"רבי נתן אומר: מרים היתה בצד צפורה בשעה שנאמר למשה: 'אלדר ומידר מתנבאים במחנה'.

כיון ששמעה צפורה, אמרה: אוי לנשותיהן של אלו אם הם נזקקים לנבואה, שיהיו פורשין מנשותיהן בדרך שפירש בעלי ממני. ומשם ידעה מרים והגידה לאהרן.

ומה מרים שלא נתכוונה לגנותו כך נענשה, קל וחומר למספר בגנותו של חברו".

לפי דברי רש"י, כוונתה של מרים היתה לעזור לצפורה אשת משה, שהבינה שמשה פרש ממנה ורצתה לדאוג לה. מרים רואה את כאבה של צפורה גיסתה, וכיוון שמניסיונה האישי כנביאה ידעה שכדי להיות נביא אין צורך לפרוש מבן הזוג, וכן הכירה את אחיה אהרן שהיה גם הוא נביא ולא פרש מאשתו, לכן פנתה לאהרן אחיה לטקס עצה.

למעשה ההחלטה של משה רבנו לפרוש מצפורה אשתו, היתה החלטה אישית שלו, ורק לאחר שנהג כך למעשה, הקב"ה הסכים אתו, כמבואר במסכת שבת (פז ע"א):

"דתניא: שלושה דברים עשה משה מדעתו והסכים הקדוש ברוך הוא עמו... ופירש מן האישה...".

הרמב"ם (הלכות טומאת צרעת טז, י) מתאר את הקשר והחיבה שהיו בין מרים למשה. מתוך כך ברור, שמרים לא דיברה לשון הרע על מנת לפגוע במשה ח"ו, וגם משה מצדו לא קיבל את הדברים כך:

"ועל עניין זה מזהיר בתורה ואומר: 'השמר בנגע הצרעת, זכור את אשר עשה ה' אלקיך למרים בדרך'. הרי הוא אומר: התבוננו מה אירע למרים הנביאה, שדיברה באחיה – שהיתה גדולה ממנו בשנים, וגידלתו על ברכיה, וסכנה בעצמה להצילו מן הים, והיא לא דיברה בגנותו, אלא טעתה שהשוותו (השוותה אותו) לשאר נביאים, והוא לא הקפיד על כל הדברים האלו, שנאמר: 'זה איש משה ענו מאד', ואף על פי כן מיד נענשה בצרעת".

לפי הרמב"ם, טעותה של מרים היתה, שהשוותה בין נבואת משה לנבואת שאר הנביאים. מכאן אנו למדים גם על גדולתו של משה רבנו, שלא הקפיד על כבודו.

בהלכות יסודי התורה (ז, ו) מסביר הרמב"ם מה ההבדל בין נבואת הנביאים (ובתוכם אהרן ומרים) לבין נבואתו של משה רבנו. ההבנה שנבואת משה היא במדרגה גבוהה יותר, מסבירה מדוע משה היה צריך לפרוש מאשתו:

"כל הדברים שאמרנו הם דרך נבואה לכל הנביאים הראשונים והאחרונים חוץ ממשה רבינו רבן של כל הנביאים.

ומה הפרש יש בין נבואת משה לשאר כל הנביאים?

שכל הנביאים בחלום או במראה ומשה רבינו מתנבא והוא ער ועומד, שנאמר: 'זבוא משה אל אהל מועד לדבר אתו וישמע הקול מדבר אליו'.

כל הנביאים על ידי מלאך, לפיכך רואים מה שהם רואים במשל וחיידה, משה רבינו לא על ידי מלאך, שנאמר: 'פה אל פה אדבר בו', ונאמר: 'ודבר ה' אל משה פנים אל פנים', ונאמר: 'ותמונת ה' יביט', כלומר שאין שם משל אלא רואה הדבר על בוריו בלא חיידה ובלא משל הוא שהתורה מעידה עליו: 'במראה ולא בחיידות' שאינו מתנבא בחיידה אלא במראה שרואה הדבר על בוריו.

כל הנביאים יראים ונבהלים ומתמוגגין ומשה רבינו אינו כן, הוא שהכתוב אומר: 'כאשר ידבר איש אל רעהו, כלומר כמו שאין אדם נבהל לשמוע דברי חברו כך היה כח בדעתו של משה רבינו להבין דברי הנבואה והוא עומד על עומדו שלם.

כל הנביאים אין מתנבאים בכל עת שירצו, משה רבינו אינו כן אלא כל זמן שיחפוץ רוח הקודש לזבשתו ונבואה שורה עליו ואינו צריך לכוין דעתו ולהודמן לה שהרי הוא מכוון ומזומן ועומד כמלאכי השרת, לפיכך מתנבא בכל עת שנאמר: 'עמדו ואשמעה מה יצוה ה' לכם', ובוה הבטיחו האל שנאמר: 'לך אמור להם שובו לכם לאהליכם ואתה פה עמוד עמדי'. הא למדת שכל הנביאים כשהנבואה מסתלקת מהם חוזרים לאהלם שהוא צרכי הגוף כלם כשאר העם, לפיכך אין פורשין מנשותיהם, ומשה רבינו לא חזר לאהלו הראשון, לפיכך פירש מן האשה לעולם, ומן הדומה לו, ונקשרה דעתו לצור העולמים ולא נסתלק מעליו ההוד לעולם וקרן עור פניו ונתקדש כמלאכים".

אם כן מרים צדקה בכך שדאגה לצפורה אשת משה. לפי הידוע לה בנושא הנבואה, לא היתה שום הצדקה לפרישת משה מאשתו, ולהשארתה לבדה. הדאגה שלה היתה כנה ואמיתית, וכוונתה היתה לעזור לצפורה, מתוך אהבה והערצה גדולה לאחיה משה.

רק לאחר הסברו של הקב"ה הובן שהדין כאן שונה. ועם זאת, מרים נענשה על לשון הרע, עובדה המלמדת אותנו כמה הנושא חמור.

נאמר בפסוק ד: "וַיֹּאמֶר ה' פְּתָאם אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶהֱרֹן וְאֶל מְרִים צְאוּ שְׁלֹשְׁתֵּיכֶם אֶל אֹהֶל מוֹעֵד וַיֵּצְאוּ שְׁלֹשְׁתֵּם"

הקב"ה הופיע 'פתאום' אל מרים ואהרן, כדי להמחיש להם במה מיוחדת נבואתו של משה אחיהם מנבואתם, וכדברי רש"י:

”פתאום – נגלה עליהם פתאום והם טמאים בדרך ארץ והיו צועקים מים מים, להודיעם שיפה עשה משה שפירש מן האשה מאחר שנגלית עליו שכינה תדיר ואין עת קבועה לדיבור”.

נאמר בפסוק יא: **”וַיֹּאמֶר אֱהָרֹן אֶל מֹשֶׁה בִּי אֲדֹנָי אֵל נָא תִשָּׁת עָלֵינוּ חַטָּאת אֲשֶׁר נֹאֲלַנּוּ וְאֲשֶׁר חָטָאנוּ”**

בפסוק זה אנו למדים על גדולתו של אהרן, שהזדרז להודות בטעותו ולבקש רחמים מה’.

תפילת משה ורפואת מרים (פסוקים יג-טז)

נאמר בפסוק יג: **”וַיִּצְעַק מֹשֶׁה אֶל ה’ לֵאמֹר אֵל נָא רְפֵא נָא לָהּ”**

משה רבנו שומע את הדברים, ואיננו כועס כלל וכלל, אדרבא הוא מתפלל לרפואת אחותו.

נאמר בפסוק יד: **”וַיֹּאמֶר ה’ אֶל מֹשֶׁה וְאַבְיָה יִרְק יִרְק בְּפָנֶיהָ הֲלֹא תִכְלֵם שִׁבְעַת יָמִים תִּסְגֵּר שִׁבְעַת יָמִים מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וְאַחַר תֵּאָסֵף”**

הקב”ה, המכונה כאן ‘אביה’, לא שמח בכך שמרים דיברה לשון הרע, לכן הוא מעניש אותה בהסגר מחוץ למחנה במשך שבעה ימים. כך העם כולו ילמד על חומרת דיבור לשון הרע.

מבט למורה

ניתן להזכיר לילדים, שבדרך כלל מצורע שנמצא מחוץ למחנה, עליו לשהות שם לפחות שבוע עד שהכהן יחליט שאין לו כבר צרעת, ואז לוקח לו שבעה ימים נוספים לטהר את עצמו, ואילו כאן מרים מקבלת ”הנחה”, ומוצאת מחוץ למחנה לשבוע בלבד, ומיד נטהרת.

במהלך השבוע שבו שהתה מרים מחוץ למחנה, חלקו לה ישראל כבוד ולא המשיכו במסעם, וכדברי רש”י:

”והעם לא נסע – זה הכבוד חלק לה המקום, בשביל שעה אחת שנתעכבה למשה כשהושלך ליאור, שנאמר: ‘ותתצב אחותו מרחוק’ וגו”.

עם ישראל אהב וכיבד מאוד את מרים, ולכן אף אחד לא התקדם עד שמרים נטהרה מטומאתה.

אפשר להניח, שבשבוע זה, עם ישראל עסק בלימוד על חומרת איסור לשון הרע, ועל גדולתו של משה רבנו ומדרגת נבואתו לעומת נבואת שאר הנביאים.

רעיונות מרכזיים בפרק יב

- התורה מייחסת חומרה גדולה לעוון לשון הרע, גם אם מדובר בדברי אמת.
- מרים לא דיברה לשון הרע על מנת לפגוע במשה ח"ו, וגם משה מצדו לא קיבל את הדברים כך.
- טעותה של מרים היתה, שהשוותה בין נבואת משה לנבואת שאר הנביאים.
- גדלותו של אהרן שהזדרז להודות בטעותו ולבקש רחמים מה'.
- משה רבנו איננו כועס על מרים כלל, אדרבא הוא מתפלל לרפואתה.
- עם ישראל אהב וכיבד מאוד את מרים, ולכן אף אחד לא התקדם עד שמרים נטהרה מטומאתה.